

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

Bakalaura darbs

**Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas
kvalifikācijas problēmas**

6. semestra studente

Svetlana Smirnova

Jur ss07075

Zinātniskais vadītājs

Dr. habil. iur., prof. Uldis Krastiņš

Rīga 2011

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	3
1.Naudas un valsts finanšu instrumentu viltošanas apraksts.....	5
1.1. Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu jēdziens.....	5
1.2. Vēsturiskais apraksts.....	10
1.3. Starptautiskais regulējums.....	14
2. Viltošanas juridiska analīze	17
2.1. Objektīvas pazīmes	17
2.2. Subjektīvas pazīmes	22
2.3. Kvalificējošās pazīmes	25
2.4. Kvalifikācijas problēmas	31
3. Nozieguma regulējums ārvalstīs.....	35
3.1.Atbildība par naudas vai finanšu instrumentu viltošanu Nīderlandē, Beļģijā, Dānijā	35
3.2.Atbildība par naudas vai finanšu instrumentu viltošanu Baltijas valstīs	37
Kopsavilkums	39
Anotācija angļu valodā	41
Anotācija krievu valodā	42
Izmantotas literatūtas un juridisko aktu saraksts	43
Pielikumi	46

IEVADS

Autore izvēlējas tematu „Viltotas naudas vai valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas kvalifikācijas problēmas”, jo naudas un valsts finanšu instrumentu viltošana ir aktuāls noziegums, plaši izplatīts, cīņa ar to tiek veikta gan konkrētās valsts teritorijā, gan starptautiskajā līmenī. Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana un izplatīšana atstāj iespaidu uz Valsts naudas un kredītu sistēmu, apdraud tautsaimniecības intereses. Tas atstāj iespaidu uz Valsts naudas sistēmu un līdz ar to Latvijas ekonomiku kopumā, tāpēc tā kaitīgums ir ļoti augsts.

Naudai sabiedrības dzīvē aizvien ir bijusi un joprojām ir izcili nozīmīga vieta. Tā tikusi dievināta un nicināta, alkātīgi krāta un vieglprātīgi izšķērdēta, likumīgi izgatavota un primitīvi atdarināta, kalpojusi gan cildeniem mērķiem, gan ļauniem nolūkiem, bet nekad cilvēkus nav atstājusi vienaldzīgus. Valsts finanšu instrumenti personām, kuras iesaistītas šī vienošanās, rada finanšu tiesības un pienākumus. Noziedznieks viltojot finanšu instrumentu rada finanšu saistības (parādu) vai finansiālo zaudējumu vienai vai vairākam personām, bet pašam dot materiālo labumu, plašas iespējas un tiesības.

Viltotas naudas un valsts finanšu instrumenta izgatavošana un izplatīšana ir noziegums, kas nekad nenotiek nejauši vai arī nezināšanas dēļ, tā nenotiek jūtu uzliesmojumā, ne arī galīgas nabadzības dēļ. Tas ir noziegums, ko rūpīgi izplāno cilvēks, kam ir attiecīgas tehniskās iemaņas un, kurš iegulda lielas summas nepieciešamo iekārtu iegādei.

Latvija ir viena no tām pasaules valstīm, kurās skaidru naudu izmanto visai plaši. Tātad tas varētu nākt par labu viltotājiem. Latvijas nauda ir viena no vislabāk pret viltojumiem aizsargātajām pasaulē. Protams, ņemot vērā tehnoloģiju attīstību. Viltotāju rokās nonāk arvien jauni tehnikas sasniegumi, tādēļ laika gaitā tiek izgudroti un pielietoti jauni pret viltošanas elementi.

Pēc autores uzskata, galvenie nozieguma kvalifikācijas problēmjautājumi saistīti ar nepilnībām Krimināllikumā, un tas ir, noteikts pārāk bargs sods par nozieguma priekšmeta viltošanu, noziegumu nevar kvalificēt kā viltošanu nelielā apmērā, nav noteikta konkrēta sankcija par sagatavošanas nozieguma priekšmeta viltošanai un izplatīšanai, termins „finanšu instrumenti” ir neveiksmīgs, un šo noziegumu jāatdala atsevišķa pantā.

Pētījuma objekts ir viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana un izplatīšana krimināltiesību jomā Latvijā un Eiropas Savienības dalībvalstīs, un tiesas spriedumu analīze tiesību normu piemērošanā.

Pētījuma priekšmets ir viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas kvalificējošās pazīmes un kvalifikācijas problēmas, kas ļaus izvērtēt noziegumu

kaitīgumu sabiedrībai un valstij kopumā. Nozieguma pareiza kvalifikācija ir likumības nepieciešams priekšnosacījums, kas būtiski ietekmē arī taisnīga soda noteikšanu, jo katra persona, kura tiek saukta pie kriminālatbildības, atbild stingri pēc Krimināllikuma tikai par to noziegumu, kuru viņa izdarījusi.

Pētījuma mērķis ir analizēt viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas kvalifikācijas un tās problēmas Latvijas un citu valstu Krimināllikumos un piedāvāt problēmu risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- Analizēt naudas viltošanas problemātiku vēsturiskā aspektā.
- Raksturot viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.
- Izpētīt un izanalizēt Latvijas tiesu praksi.
- Izpētīt kriminālo likumdošanu Eiropas Savienības direktīvās un Latvijas normu atbilstību Eiropas Savienības normām.
- Noteikt viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas kvalifikācijas problēmas.
- Aprakstīt atbildību par naudas vai finanšu instrumentu viltošanu Nīderlandē, Beļģijā, Dānijā un Baltijās valstīs.
- Noteikt priekšlikumus cīņai ar naudas un valsts finanšu instrumentu viltošanu.
- Salīdzināt naudas viltošanu 1994.-2009.gada periodā.

Darba izstrādē tika pielietotas *vispārzinātniskās metodes:*

- aprakstes metode;
- semantiskā metode;
- analīzes metode;
- salīdzināšanas metode.

Izmantojamo avotu vispārinātais raksturojums:

- Zinātniskā literatūra;
- LR likumi;
- Eiropas Savienības direktīvas;
- Tiesas spriedumi;
- Periodiskie izdevumi;
- Statistikas datu krājumi;
- Informācija no interneta tīkla.

1. NAUDAS UN VALSTS FINANŠU INSTRUMENTU VILTOŠANAS APRAKSTS

1.1. Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu jēdziens

Naudas un valsts finanšu instrumentu viltošana Latvijā nav nozīmīgākā problēma, tomēr jauno tehnoloģiju attīstība prasa pievērst banknošu, monētu un finanšu instrumentu aizsardzībai arvien lielāku uzmanību. Pēc daudzu speciālistu atzinuma, Latvijas nauda ir viena no pret viltojumiem vislabāk aizsargātajām pasaulē. To nodrošina daudzie aizsarg sistēmas elementi, un viltojumu skaits gadā ir neliels, arī valsts finanšu instrumentu viltojuma skaits ir neliels. Naudas un valsts finanšu instrumentu viltošana rada draudus Latvijas tautsaimniecībai kopumā, jo naudas un finanšu instrumentu viltošanai ir tendence pieaugt starp citu noziegumu virkni. Viltojumus lielākoties mēģina izgatavot ar jaunāko tehnikas sasniegumu - krāsu kopētāju, skeneru u.c. palīdzību, taču daži naudas viltotāji vēl arvien izmanto arī pavisam primitīvus paņēmienus. Krimināllikumā atbildība par naudas un valsts finanšu instrumentu viltošanu paredzēta 192. pantā "Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana, izplatīšana, pārvadāšana, pārsūtīšana, iegādāšanās un glabāšana" un 193.pantā trešajā un ceturtajā daļā "Nelikumīgas darbības ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem", kas iekļauts Krimināllikuma XIX. nodaļā "Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā". Tādējādi uzvērts, ka šī nodarbe ir viens no sabiedriski bīstamākajiem likuma pārkāpumiem.

Gadā Latvijā atklāj tikai dažus desmitus viltotu naudas zīmju un vairākus tūkstošus monētu. Viltojumus lielākoties mēģina izgatavot ar jaunāko tehnikas sasniegumu - krāsu kopētāju, skeneru u.c. palīdzību, taču daži naudas viltotāji vēl arvien izmanto arī pavisam primitīvus paņēmienus. Uzvērts, ka šī nodarbe ir viens no sabiedriski bīstamākajiem likuma pārkāpumiem.¹

Analizējot atklāto viltoto naudas zīmju skaitu 1994.-2009.gada periodā (pirmais pielikums), var secināt, ka visbiežāk Latvijā tiek viltotas 1 un 2 latu monētas. 1 un 2 latu viltojuma cēlonis ir tās, ka šo monētu skaits naudas apgrozībā ir vislielākais, un cilvēki mazāk pievērš tam uzmanību, nekā, piemēram, 50, 100 vai 500 latu banknotēm. No monētām 1 un 2 latiem ir visaugstākā vērtība, piemēram, salīdzinot ar 5 un 20 santīmiem, bet no tabulas ir redzams, ka tos arī vilto. Šis apstāklis arī nosaka viltojuma skaitu.

No tabulas arī ir redzams, ka no papīra naudas visbiežāk tiek viltotas 5 un 20 latu banknotes. Arī šo viltojumu lielo skaitu nosaka apgrozībā esošo lietojamāko 5 un 20 latu skaits. Tas arī atkarīgs no naudas aizsardzības līdzekļiem, jo efektīvāki banknošu pretviltošanas elementi, jo mazāk būs viltota attiecīga naudas zīme. Vismazāk Latvijā vilto 50 un 500 latu

¹ Naudas viltojumi. Pieejams: <http://www.bank.lv/lat/main/am/naudvilt/> [skatīts 2011.gada 21.martā].

banknotes, var secināt, ka šīm naudas zīmēm ir efektīvākie pretviltošanas elementi un to skaits apgrozībā ir neliels.

Vislielākais atklāto viltoto naudas zīmju skaits bija fiksēts 1998. un 2005.gadā, bet tas nenozīmē, ka šajos gados viltotāji bija īpaši aktīvi. Nav iespējams veidot statistiku par viltotas naudas izgatavošanu konkrētajā gadā, jo tie dati nav nekur reģistrēti. Var reģistrēt tikai to viltotu naudu, kura ir atklāta kā viltota. Viltoto naudas zīmju atklašanas skaits ir atkarīgs no sabiedrības civiltiesiskās un krimināltiesiskās apziņas un uzmanības, saņemot skaidru naudu. Jo īpaši svarīgi, lai indivīds saprotot, ka viņam iedeva viltotu naudu, to atnestu policijā, nevis mēģinātu šaubīgu naudu laist tālāk apgrozībā. Indivīdam jāapzinās, ka tas ir ne tikai noziedzīgs nodarījums, bet arī civiltiesisko pienākumu nepildīšana. Labie ekonomiskie apstākļi valstī arī pozitīvi iedarbojas uz atklāto viltoto naudas zīmju skaitu.

Ja analizēt atklāto viltoto naudas zīmju summu (latos) 1994.-2009.gada periodā (otrais pielikums), var secināt ka šis noziedzīgais nodarījums ne tik lielā, bet nozīmīgā apmērā negatīvi iedarbojas Latvijas ekonomikā, vājina to. Nevar spriest kurā gadā naudas viltošana izdarīja lielāko kaitējumu valsts ekonomikā, jo nevar izsekot to izgatavošanas skaitu. Jo lielāks izņemto no apgrozības viltotas naudas zīmju skaits, jo labāk.

Krimināllikuma 192. pants „Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana, izplatīšana, pārvadāšana, pārsūtīšana, iegādāšanās un glabāšana” nosaka :

(1) Par viltotu Latvijas Republikā apgrozībā esošu vai apgrozībai paredzētu naudas zīmju, monētu, valsts finanšu instrumentu vai ārvalstu valūtas izgatavošanu, pārvadāšanu, pārsūtīšanu, iegādāšanos vai glabāšanu nolūkā to izplatīt, kā arī par šāda viltojuma izplatīšanu —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti vai lielā apmērā vai ja tās izdarījusi organizēta grupa,-
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.²

Komentējamā pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir atzīstams par smagu pirmajā daļā vai sevišķi smagu panta otrajā daļā.

Krimināllikuma 193.pants “Nelikumīgas darbības ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem” nosaka:

(3) Par finanšu instrumenta vai maksāšanas līdzekļa viltošanu, kā arī par šāda viltojuma izplatīšanu vai izmantošanu, ja nav šā likuma 192.pantā paredzētā nozieguma pazīmju, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu.

² Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

(4) Par šā panta pirmajā, otrajā vai trešajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti vai lielā apmērā vai ja tās izdarījusi organizēta grupa, — *soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.*³

Komentējamā pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir atzīstams par smagu trešajā daļā vai sevišķi smagu panta ceturtajā daļā.⁴

Ar *viltošānu* saprot rīcību, kas vērsta uz personas maldināšanu un izpaužas kā nepaties tāda apstākļa apgalvojums, kura patiesībā nav. Viltus ir personu nevardarbīga ietekmēšana, lai viņu piedabūtu darboties pretēji savām interesēm.

Musdienu speciālisti izdala piecus naudas un valsts finanšu instrumentu viltošanas veidus: fotogrāfiskais, poligrāfiskais, elektrografiskais, zīmēšana un tā saukta divreizēja kopēšana. Viena no vislielākajam viltotāju problēmām ir naudas papīra izgatavošana.⁵

Ar *viltotu naudu* saprot apgrozībā esošajām naudas zīmēm (monētām) ārēji līdzīgas zīmes un monētas.⁶ Latvijas Republikas 1992. gada 19. maija likumā „Par Latvijas Banku” noteikts, ka Latvijas Bankai ir monopoltiesības izlaist nacionālo naudu – banknotes un monētas kā vienīgo likumīgo maksāšanas līdzekli valstī (4.pants). Latvijas Republikas nacionālās naudas vienība ir lats, kurā ir 100 santīmu. Lats ir vienīgais likumīgais maksāšanas līdzeklis Latvijā. Naudaszīmju aprakstu, numurēšanu, reģistrāciju un monetāro segumu nosaka Latvijas Bankas padome (34.pants).⁷ Tatad Latvijas viltota nauda ir tā nacionā nauda, kuru neizlaiž Latvijas Banka.⁸

Ar 2003. gada 18. decembra likumu „Grozījumi Krimināllikumā” 192.pantā izdarīti būtiski grozījumi – panta nosaukumā un tekstā vārds „vērtspapīrs” aizstāts ar vārdiem „finanšu instruments”. Var uzskatīt, ka šie grozījumi izdarīti, lai saskaņotu terminoloģijas lietojumu ar 2003. gada 20. novembra „Finanšu instrumentu tirgus likumu”.⁹ Ar to pašu likumu 193.pantā, kura agrākais nosaukums bija ”Nelikumīgas darbības ar naudas dokumentiem ”termins „vērtspapīrs” aizstāts ar terminu „finanšu instruments” un izdarīti arī citi grozījumi. Pantam tagad ir četras daļas agrāko triju daļu vietā, kuras var atzīt par panta otro, trešo un ceturto daļu, bet panta pirmās daļas dispozīcijai ir pavisam cits sastāvs.¹⁰

³ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011. gada 3.martā].

⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -96. lpp.

⁵ Трунцевский Ю.В., Петросян О.Ш. Экономические и финансовые преступления. Москва: Закон и право, 2008. -Стр. 159.

⁶ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Raka, 1999. -179.lpp.

⁷ Likums „Par Latvijas Banku”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=65544> [skatīts 2011.gada 4.martā].

⁸ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Raka, 1999. -179.lpp.

⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -95. lpp.

¹⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. -430.lpp.

„Finanšu instrumentu tirgus likuma” 1. pantā norādīts: *finanšu instrumenti* — vienošanās, kas vienlaikus vienai personai rada finanšu aktīvus, bet citai personai — finanšu saistības vai kapitāla vērtspapīrus.¹¹ No definīcijas redzams, ka jēdziens, kas ietverts vārdos „finanšu instruments” ir plašāks par jēdzienu, kas ietverts vārdā „vērtspapīrs”. Līdz ar to paplašināts arī minētos pantos paredzēto noziedzīgo nodarījumu priekšmetu apjoms.¹²

Savukārt šā likuma 3.panta 2.daļā uzskaitīti finanšu instrumenti, piemēram:

- pārvedami vērtspapīri - kuru atsavināšanas tiesības nav ierobežotas; tas ir:
 - akcijas un tām pielīdzināmi pārvedami vērtspapīri, kas nodrošina līdzdalību komercsabiedrības kapitālā;
 - obligācijas un citi parāda vērtspapīri;
 - akciju sertifikāti - pārvedami vērtspapīri, kas emitēti, lai aizstātu citā valstī reģistrēta emitenta akcijas, un dod tā ieguvējiem tiesības izmantot aizstātajās akcijās nostiprinātās tiesības.
- ieguldījumu fondu ieguldījumu apliecības un citi pārvedami vērtspapīri, kas apliecina līdzdalību ieguldījumu fondos un tiem pielīdzināmos kopējo ieguldījumu uzņēmumos;
- naudas tirgus instrumenti - īstermiņa parādu instrumenti (parādzīmes, noguldījumu sertifikāti un citi instrumenti, kas tiek tirgoti naudas tirgos);
- atvasināti finanšu instrumenti - finanšu instrumenti (līgumi), kuru vērtība mainās atkarībā no noteiktās procentu likmes, pārveduma vērtspapīru cenas, preču cenas, ārvalstu valūtas kursa un citiem faktoriem;
- atvasināti preču instrumenti - atvasināti finanšu instrumenti, kuru pamatā esošais primārais aktīvs ir preces.¹³

Komentējamie panti ietver ne tikai Latvijas Republikā apgrozībā esošus naudas zīmes un valsts finanšu instrumentus, bet arī Eiropas Savienības, ārvalstu bankas naudas zīmes un finanšu instrumentus, bet naudas zīmju un vērtspapīru viltojumi, kuru nav apgrozībā vispār netiek atzīti kā viltojumi komentējamā panta nozīmē.

Nozieguma sastāva jēdziena saturs un vienlaikus tā nozīme izpaužas tajā apstākļi, ka kriminālatbildības pamats ir personas izdarīts nodarījums, konkrētajā gadījumā – viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana un izplatīšana, kas paredzēts kā sodāms Krimināllikumā. Lai nozieguma sastāva jēdziens dotu pietiekamu norādi uz nodarījuma bīstamības pakāpi un prettiesiskumu, tajā jāietver pazīmju kopums, kas gan ir kopīgs viesiem noziegumu sastāviem, bet vienlaikus arī dod iespēju to izmantot katra konkrēta nozieguma

¹¹ Finanšu instrumentu tirgus likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=81995> [skatīts 2011.gada 2.martā].

¹² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. - 95. lpp.

¹³ Finanšu instrumentu tirgus likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=81995> [skatīts 2011.gada 2.martā].

sastāva noskaidrošanas procesā. Ievērojot nozieguma izdarīšanas reālos apstākļus un to izdarījušo personu īpašības nozieguma sastāva jēdziena kopīgās pazīmes var sadalīt divās grupās: objektīvās un subjektīvās pazīmes.

Nozieguma sastāva objektīvās un subjektīvās pazīmes tikai kopumā dod pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības, jo tad personas darbībā vai bezdarbībā ir nozieguma sastāvs, kas paredzēts Krimināllikumā.

Nozieguma sastāvs ir Krimināllikumā paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums, kas nepieciešams un pietiekams, lai atzītu bīstamu nodarījumu par noteikta veida noziegumu.

Konstatējot kādas personas darbībā vai bezdarbībā nozieguma sastāvu, juridiski tiek atzīts ne tikai nozieguma izdarīšanas fakts, bet novērtēta arī tā bīstamība, jo likumdevējs ietverot Krimināllikumā konkrētu nozieguma sastāvu, vienlaikus uzsvēris arī nodarījuma bīstamību, paredzot par to smagāko juridiskās atbildības veidu - kriminālatbildību.¹⁴

Šajā apakšnodaļā izklāsti spēkā esoša Krimināllikuma panti, kas noteic sodu par viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanu vai izplatīšanu, ka arī aprakstīts šo pantu satura jēdziens. Laiku gaitā šos pantus maina un groza, mainās pantu skaits likumā, sankcijas, nosaukums, kā arī vārds „vērtspapīrs” tika aizvietots ar vārdiem „finanšu instruments”. Grozījumi tiek veikti, lai spēkā esošais likums būtu aktuāls un to varētu efektīvi piemērot, jo kā zināms laiku gaitā politiskais, ekonomiskais un sabiedriskais stāvokļi valstī mainās un ir svarīgi noteikt taisnīgo sodu. Autore šajā apakšnodaļā ietvera atklāto viltoto naudas zīmju datus 1994.-2009.gada periodā, tas liecina, ka pedējos gados naudas viltošana ir diezgan populārs noziegums. Liels atklāto viltoto naudas zīmju skaits liecina par zemo viltojumu kvalitāti, jo atklāt to var ne tikai speciālists, bet arī parastie iedzīvotāji bez speciālas aparatūras un iemaņām. Liels atklāto naudas zīmju skaits iedzīvotāju vidū un nodoto policijā liecina par augsto kriminālatbildības un civilatbildības līmeni sabiedrībā.

¹⁴ Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu Rīga: Zvaigzne ABC [b.g.] -10.-11.lpp.

1.2. Vēsturiskais apraksts

Naudas un finanšu instrumentu viltošana ir gandrīz tik pat sena kā pati nauda un finanšu instrumenti.

Pasaules prakses pieredze parāda, ka šīs noziegums paliek nemainīgs ekonomiskas noziedzības elements, neatkarībā no sabiedriski politiskas un ekonomiskas valsts iekārtas. Neskatoties uz šā nozieguma sociālas jēgas nemainīgumu, naudas viltošanas jēdziens un atbildības pakāpe ir diezgan mainīga. Tas ir atkarīgs no tā, ka naudas viltošanas jēdziens tieši saistīts ar naudas un tas apgrozības attīstību un atbildība par šo noziegumu ir atkarīga no civilizācijas un juridiskas zinātnes attīstības līmeņa. Tas pats attiecas arī uz finanšu instrumentiem.¹⁵

P.Mincs 1939.gadā izdevis grāmatu „Krimināltiesību kurss. Sevišķā daļa” kurā analizējis maksāšanas līdzekļu pakaļtaisīšanu.

No P. Minča viedokļa pie dokumentiem pieder kā papīra, tā arī metāla nauda. Kā uz kredītbiļetēm, tā arī monētām ir ne tikai simboliska zīme, piemēram, tā valdnieka galva vai tas valsts ģerbonis, kura vārdā nauda iespiesta vai kalta, bet arī rakstu zīmes, kuras neatstāj šaubas par to, kas apliecina viņu īstenību.

Līdz ar to nauda, pateicoties savam uzdevumam būt pilsoniskā un tirdznieciskā apgrozībā par maksāšanas līdzekli, iegūst sevišķu svarīgumu. Tāpēc nepieciešamība pasargāt to no katras viltošanas, vēl jo vairāk tāpēc, ka portativitāte un samērā mazas tās kupīras liela vērtība spēj radīt plašos apmēros kārdinājumus izdarīt viltošanu mantkārīgos nolūkos. Pie tam jāievēro arī tas, ka viltotas naudas laišanas apgrozībā ir tās personas individuālais mantiskas sfēras aizskārums, kurai to iedod kā īstu pret it kā līdzvērtīgu ekvivalentu.

Tradicionālā soda bardzība par naudas pakaļtaisīšanu zināmā mērā izskaidrojama ar naudas kalšanas tiesību regālijas raksturu. Šādas tiesības viscaur skaitījās par suverenitātes atribūtu. Valdošā monarha notēlojums uz metāla naudas gabala darīja to par „majestatis caesaris” atspoguļojumu. Naudas pakaļtaisīšanu uzlūkoja reizē kā majestātes aizskaršanu un kā monarha svēto tiesību aizskārumu. Naudas viltotājiem nocirta rokas, galvu, tos dedzināja uz sārta, meta vāroša ūdenī, lēja tiem rīklē izkausētu metālu, konfiscēja viņu īpašumus utt.

Kad monarha vietā stājās bez personīga valsts, tā atstāja sev naudas kalšanas regāliju kā valsts ir monopola izgatavot metāla un papīra maksāšanas līdzekļus saistošai apgrozībai valsts teritorijas robežās, deleģējot dažkārt noteiktām bankām t.s. emisijas tiesību izgatavot bezvārda

¹⁵ Болотский Б.С., Гильмутдинов А.Р., Ларичев В.Д., Солдатченков В.С., Щерба С.П. Фальшивые деньги. Фальшивомонетничество. Москва: ЭКЗАМЕН, 2002. -Стр. 14.

papīra naudas zīmes. Necilvēcīgā soda mēru nežēlība ar laiku atkrita, tomēr sods palika vēl visai stingrs.

Līdz ar to paplašinājās noziedzīgā sastāva apmērs. No vienas puses, laika gaitā nodibinājušies visu civilizētu tautu pasaules ekonomiskie sakari nobīdīja pie malas visus šķēršļus naudas apgrozībai starptautiskā mērogā. No šejienes radās nepieciešamība apsargāt no pakaļtaisīšanas kā savas valsts, tā ārzemju naudu. Pakaļtaisīšana kļuva par universālnozieģumu. No otras puses, šurpu pārnesa no viltošanas tādu rakstu pakaļtaisīšanu, kuri, nebūdami nauda tās šaurākā nozīmē, savas bezdarbības un vieglas apgrozības dēļ stāv tai tuvu, kā valsts procentu papīri un to kuponi, tāpat banknotes un noteiktā kārtā izlaistas obligācijas, privātu sabiedrību akcijas un vispār visādi uzrādītāja papīri.

No iekšējās puses, naudas pakaļtaisīšanas sastāva konstrukcijai nevajadzētu atšķirties no parastās dokumentu viltošanas, t.i. vajadzētu būt nepieciešamam nolūkam lietot pakaļtaisīto naudu kā īstu. Tomēr tās likumdošanas, kuras naudas pakaļtaisīšanu saprot kā uzbrukumu reliģijai apmierinās ar vienu pašu pakaļtaisīšanas faktu, nemaz nerunājot par speciālu nolūku lietot pakaļtaisītu par īstu.

No ārējās puses, smaguma centram, tāpat kā pie viltošanas, no teorētiskā viedokļa vajadzētu atrasties pakaļtaisītās naudas laišanā apgrozībā. Īstenībā tomēr nodarījumu, tāpat kā tur aiz kriminālpolitiskiem apsvērumiem atzīts par notikušu jau līdz ar pašas pakaļtaisīšanas nobeigšanu. Tādā kārtā tajos gadījumos, kad pašu pakaļtaisīšanu un laišanu apgrozībā izdara dažādas personas, kas nav savienotas līdzvainīgas saitēm, ir divi atsevišķi un pie tam vienādi noziedzīgie sastāvi: a) neīstas naudas izgatavošana, b) tās izlietošana.

Pirmajā gadījumā darbība, līdzīgi viltošanai, var pastāvēt no:

- a) Pakaļtaisīšanas vārda šaurākā nozīmē, t.i., kad kaut arī pilnvērtīgs metāls izveidots attiecīgā kalumā vai papīram doti attiecīgi uzraksti bez kompetentas varas atļaujas. Kad pakaļtaisīšana notiek mantkārīgā nolūkā (kā tas pa lielākai daļai mēdz būt), kalumam, protams, ņem mazvērtīgāku metālu. Ja tā nav, tad ir tikai valsts reliģijas aizskārums un pārējo divu elementu trūkuma dēļ sodāmība īstenībā varētu būt samērā vieglāka kā parastās pakaļtaisīšanas gadījumā;
- b) Īstas naudas pārtaisīšanas, izmantojot tajā zīmes vai uzrakstus, lai piešķirtu naudai lielāku apgrozības vērtību, vai novēršot tai uzlikto dzēšanas zīmi, lai atjaunotu tai atņemto apgrozības spēju;
- c) Pilnvērtīgas metāla naudas īstenās vērtības samazināšanas, atņemot tai daļu ar nolūku izdot samazināto par pilnvērtīgu.

Otrā gadījumā pieņemts izšķirt viltotas naudas apgrozībā laišanu:

- a) kad nauda apzināti saņemta kā viltota vai

b) kad tā saņemta kā pareiza un vēlāk pazīta par viltotu, pēc kam laista apgrozībā, lai, tā sakot, uzveltu zaudējumu citam, ko soda ievērojami vieglāk.

Ievērojot vispārējās briesmas no naudas pakaļtaisīšanas, pēc vispārēja noteikuma soda ar sagatavošanos uz to.

Pirms komentējamo pantu sastāva analīzes vēlos vērst uzmanību uz to, ka komentējamie panti nav mainījusies pēc savas struktūras jau no 20.gadsimta sākuma, kad 1933. gadā stājās spēkā Sodu likums, kurā naudas, vērtspapīru un vērtszīmju viltošana apskatīta 403.-414.pantā (XXIII nodaļā).

Runājot par pakaļtaisīšanu un pārtaisīšanu, Sodu likuma 403. un 405.pantā netaisa atšķirības starp Latvijas un ārzemju metāla un paīra naudu. Pie tam svarīgi atzīmēt, ka tāpat kā Sodu likums, ne tā kā viltošanā noziedzīga nodarījuma sastāva šeit neievieto norādījumu uz pakaļtaisīšanas vai pārtaisīšanas mērķi. Soda smagums svārstās atkarībā no tā, vai pakaļtaisīšanas jeb pārtaisīšana ir radījusi viltojuma ievērojams izplatīšanas briesmas, vai ne. Pirmajā gadījumā draud spaidu darbi līdz 15 gadiem, otrā - alternatīvi spaidu darbi līdz 8 gadiem vai pārmācības nams. Otram gadījumam pielīdzināta ārzemju nepilnvērtīgas naudas pakaļtaisīšana vai pārtaisīšana.

Līdzīga gradācija novērojama pēc Sodu likuma 404. un 405. panta kredītiestāžu un pienācīgi pilnvarotu attiecīgu biedrību (iekšzemes un ārzemju) izlaižamo biļešu, akciju vai obligāciju, kā arī valsts un citu apgrozībā pielaistu vērtspapīru vai to kuponu un talonu viltošanas sodāmība. Atkarībā no izplatīšanās briesmu esamības vai neesamības sods – spaidu darbi līdz 8 gadiem vai pārmācības nams.

Pakaļtaisītas vai pārtaisītas naudas, zīmju, papīru laišanas apgrozībā, uzrādīšana samaksai, došanā tālāk, pieņemšana, glabāšana, ievēšana vai ielaišana no ārzemēm laišanai apgrozībā vai uzrādīšanai sodāma kā to pakaļtaisīšana. Ja došanā vainīgai saņēmis tos kā īstus vai saņēmis no personas, kura tos saņēmusi, ka īstus, sods ievērojami pazemināts (cietums līdz 6 mēnešiem).

Sodīja ne tikai pakaļtaisīšanas vai pārtaisīšanas izdarīšanu un ne tikai mēģinājumu, bet arī sagatavošanos uz to, sevišķi piedalīšanos apvienībā, kura sastādījusies, lai taisītu pakaļ, pārtaisītu vai dotu tālāk (Sodu likuma 407.panta 1 un 2.punkts). Sagatavošanos un piedalīšanos apvienībā soda ar cietumu uz laiku ne mazāku par 6 mēnešiem.

Citādi kā Sodu likuma 405.pantā ir konstruēts 408. pantā sastāvs par metāla naudas vērtības pazemināšanu. Šeit ne tikai noteikti norādīts nolūks – proti, pazeminātās vērtības naudu izdot par pilnvērtīgu, bet prasīts vēl viens no diviem: vai nu lai izdošana tiešām būtu notikusi, vai lai vainīgais šādus nodarījumus būtu piekopus amata veidā. Šī darbība definēta kā proves pārgrozīšana vai svārs pārgrozīšana. Sods - pārmācības nams.

Soda likuma 414.panta 1.daļa attiecībā uz visu naudas, vērtszīmju utt. viltošanu norāda, ka pakaļtaisīšanas, pārtaisītas vai dzēsuma zīmes iznīcināšanai lietotie rīki un materiāls atņemami. Neatkarīgi no tā vainīgam, kas taisījis pakaļ, pārtaisījis vai devis tālāk pārtaisītus vai pakaļtaisītus valsts maksāšanas līdzekļus un vērtspapīrus, neskatoties uz brīvības atņemšanu, uzliekams naudas soda apgrozībā izlaisto viltoto naudas zīmju, papīru, kuponu vai talonu nominālvērtības apmērā.¹⁶

Salīdzinot 1933.gada Soda likuma pantus ar 1998.gada Krimināllikuma normām var konstatēt, ka patreizējā likumdošanā visi naudas un finanšu instrumentu viltošanas veidi iekļauti divos Krimināllikuma pantos, kurš nosaka vienu soda mēru naudas un finanšu instrumentu viltošanas, izplatīšanas gadījumos, neņemot vērā iespējamus zaudējumus, kas nodarīti personām, vai valstij kopumā.

1940.gadā Latvijas nacionālas tiesību sistēmas attīstība apstājas ar padomju varas iestāšanu, un 1933.gada Soda likums zaudēja spēku. Līdz ar to atkal stājas spēkā 1926.gada KPFSR Kriminālkodekss, kurš bija spēka līdz 1960.gadam. 1961.gadā stājas spēkā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss, kurš bija izstrādāts uz 1926.gada KPFSR Kriminālkodeksa pamatā. Latvijas PSR Kriminālkodeksā sankcija par naudas un vērtspapīru viltošanu bija noteikta 82.pantā „Viltotas naudas un vērtspapīru izgatavošana vai izplatīšana”.¹⁷ Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas Kriminālkodeksā bija izdarīti vairāki grozījumi, bet 82.pants būtiski nemainījās. Bet 1998.gadā 17.jūnijā Saeima pieņēma jaunu likumu, Krimināllikumu.

Var secināt, ka vēsturiska varas un likumu maiņa Latvijas teritorijā nenotiek no noziedznieka atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, vismaz 20. un 21.gadsimtā sākumā. Līdz ar to naudas un vērtspapīru viltošana nevarēja un nevar būt analogija, kad pastāvot pārkāpumam, atbildība par to nav noteikta likumā. Tas nozīmē, ka naudas un vērtspapīru viltošana vienmēr bija populārs noziegums, līdz ar to jau sen ir veidojusies atbildību noteicoša norma Latvijas teritorijā.

¹⁶ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. – 198. - 205. lpp.

¹⁷ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1982. – 267.lpp.

1.3. Starptautiskais regulējums

Naudas zīmju viltošana pieder pie ekonomiska rakstura noziegumiem, jo apdraud valstu un starptautiskās sabiedrības ekonomiskās intereses dažādās jomās un to novēršanai ir pieņemta virkne starptautisku tiesību aktu.¹⁸ Par naudas viltošanu kriminālatbildība paredzēta visās pasaules valstīs, neatkarība no tās attīstības līmeņa. Cīņa ar to tiek veikta starptautisko tiesību jomā.¹⁹

Pasākumi cīņai ar naudas zīmju viltošanu, kas, kā norāda V. Papanovs, ir vissenākais starptautiska rakstura noziegums, reglamentēti Ženēvas 1929.gada 20.aprīļa konvencijā par naudas viltošanas apkarošanu, ar naudas zīmēm konvencijas kontekstā saprot apgrozībā esošus savas valsts papīra naudu un monētas, kā arī ārvalstu valūtu.

Dalībvalstis ir apņēmušas stingri sodīt:

1. Visas darbības, kas vērstas uz viltotu naudas zīmju izgatavošanu vai izmainīšanu neatkarīgi no veida, kāds ir izmantots mērķa sasniegšanai;
2. Par viltotu naudas zīmju realizēšanu;
3. Darbības, kas vērstas uz viltotu naudas zīmju realizēšanu, to ieviešanu valstī, saņemšanu vai iegūšanu sev ar nosacījumu, ka personai, kas veikusi šīs darbības, bija zināms to viltotais raksturs;
4. Par šo noziegumu mēģinājumu un līdzdalību tajos;
5. Par viltošanu naudas zīmju izgatavošanai vai to izmaiņai paredzētu iekārtu vai citu priekšmetu izgatavošanu, saņemšanu vai iegūšanu.

2000.gada 29.maijā Eiropas Padome pieņēma Pamatlēmumu par pastiprinātu aizsardzību, izmantojot kriminālsodus un citas sankcijas, pret naudas viltošanu saistībā ar eiro ieviešanu, kura mērķis ir nodrošināt, ka eiro valūta, kas ieviesta apgrozībā no 2002.gada 1.janvāra, visās dalībvalstīs tiek pienācīgi aizsargāta ar efektīviem krimināllikuma noteikumiem, lai aizstāvētu jaunās valūtas uzticamību un tādējādi izvairītos no nopietnām ekonomiskām sekām.

Pamatlēmumā ir skaidrots, ka „valūta” ir papīra naudas zīmes (arī banknotes) un metāla nauda, kura apgrozībā atrodas likumīgi, tostarp eiro naudas zīmes un eiro monētas, kuras apgrozībā atrodas likumīgi saskaņā ar Regulu (EK) Nr.974/98.

Pamatlēmuma 2.pantā skaidrots, ka tā nolūks ir papildināt 1929.gada 20.aprīļa Starptautisko konvenciju par naudas viltošanas apkarošanu un atvieglot tās piemērošanu dalībvalstīs.

Saskaņā ar pamatlēmuma 3.pantu katra dalībvalsts veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka ir sodāmas šādas darbības:

¹⁸ Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. -166.lpp.

¹⁹ Толковый юридический словарь: бизнес и право. Москва: «Финансы и статистика», 1998. -Стр.467-468

- a) Jebkāda naudas nelikumīga izgatavošana vai tās izskata izmainīšana, neatkarīgi no izmantotajiem līdzekļiem;
- b) Viltotas naudas laišana apgrozībā;
- c) Viltotas naudas imports, eksports, transports, saņemšana vai iegūšana ar nolūku to laist apgrozībā, zinot, ka tā ir viltota;
- d) Turpmāk minēto līdzekļu nelikumīga izveide, saņemšana, iegūšana vai turēšana īpašumā:
 - instrumenti, priekšmeti, datorprogrammas un jebkādi citi līdzekļi, kas ir īpaši pielāgoti valūtas viltošanai vai pārveidošanai, vai
 - hologrammas vai citas naudas sastāvdaļas, kuru mērķis ir aizsargāt to pret viltošanu.

Tāpat dalībvalstu pienākums ir veikt pasākumus, lai nodrošinātu to, ka ir sodāma piedalīšanās iepriekšminētajās darbībās un to provocēšana, kā arī mēģinājums veikt a) un c) punktos minētās darbības.

Pamatlēmuma 8.pantā noteikts, ka katra dalībvalsts veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka juridiskās personas var saukt pie atbildības par iepriekšminētajiem nodarījumiem, ko to labā izdarījusi kāda persona, kurai ir vadošs amats juridiskajā personā, darbojoties neatkarīgi vai kā juridiskās personas kādas iestādes daļa, pamatojoties uz:

- 1) pilnvarām pārstāvēt juridisku personu;
- 2) pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskas personas vārdā, vai
- 3) pilnvarām iekšēji kontrolēt juridisku personu,

kā arī par iesaisti kā līdzdalībniekiem vai uzkūditājiem šādos nodarījumos vai mēģinājumiem veikt naudas viltošanu, viltotas naudas importu, eksportu, transportēšanu, saņemšanu vai iegūšanu nolūkā to laist apgrozībā, zinot, ka tā ir viltota. Katrai dalībvalstij tāpat veicami pasākumi, lai nodrošinātu, ka juridiskajā personu var saukt pie atbildības tad, ja personas, kurai ir vadošs amats juridiskajā personā, pārraudzības vai kontroles trūkums ir darījis iespējamu minēto nodarījumu veikšanu šīs juridiskās personas labā, kuru ir veikusi tai pakļauta persona. Juridiskās personas atbildība, kas ietver naudas sodu kā kriminālsodu vai cita veida sankcijas – izslēgšanu no tiesībām saņemt valsts pabalstu vai palīdzību, īslaicīgu vai pastāvīgu komerciālas darbības aizliegumu, pakļaušanu tiesas uzraudzībai, tiesas lēmumu par darbības izbeigšanu, neizslēdz kriminālvajāšanas uzsākšanu pret fiziskām personām, kuras ir ar naudas viltošanu un šo viltojumu neatļautu apriti saistītu noziedzīgu nodarījumu izdarītāji vai līdzdalībnieki tajos.

Pamatlēmuma par pastiprinātu aizsardzību, izmantojot kriminālsodus un citas sankcijas, pret naudas viltošanu saistībā ar eiro ieviešanu 7.pants nosaka, ka katra dalībvalsts veic vajadzīgos pasākumus, lai ieviestu savu jurisdikciju attiecībā uz pamatlēmumā minētajiem nodarījumiem, ja nodarījums noticis visā tās teritorijā vai tās daļā. Tāpat arī noteikts, ka pasākumus, lai nodrošinātu to, ka par naudas viltošanu ir iespējams sodīt, vismaz attiecībā uz

eiro, neatkarīgi no nodarījuma izdarītāja valsts piederības un nodarījuma vietas. Ja uz nodarījumu, kas balstīts uz vieniem un tiem pašiem faktiem, attiecas vairāk nekā vienas dalībvalsts jurisdikcija un vairāk nekā vienai dalībvalstij ir iespēja uzsākt reālu kriminālvajāšanu, iesaistītās dalībvalstis sadarbojas, izlemjot, kura no tām uzsāks kriminālvajāšanu pret nodarītāju vai nodarītājiem, nolūkā to centralizēt, ja iespējams, vienā dalībvalstī.²⁰

Atšķirība no naudas atmazgāšanas, kas ir paredzēta tikai starptautiskos līgumos vai starptautisko organizāciju rezolūcijās, naudas viltošana kā noziegums ir paredzēts vairākos starptautiskos tiesību aktos un jau sen kļuva par paražu.²¹

Autore secina, tā kā Latvija ir Ženēvas 1929.gada 20.aprīļa konvencijas par naudas viltošanas apkarošanu un Eiropas Savienības dalībvalsts, Latvijai ir saistošas augstāk minētas starptautiskas normas. Latvijai ir pienākums ietvert iekšējos normatīvajos aktos starptautiskas prasības sakara ar viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanu, izplatīšanu un citam nelikumīgam darbībam. Latvija ir monistiska valsts un tai ir jāpilda prasības sakara ar soda noteikšanu, darbībam, kuras atzītas par nelikumīgām starptautiskajos aktos, valūtas un nacionālo naudas zīmju aizsardzību, juridisko personu sodīšanu. Starptautiskas normas ne tikai noteic monistiskam valstīm iekšējo normu robežas, bet arī noteic efektīvo sadarbības veidu sakara ar noziedznieka izdošanu citai valstij, lietas piederību pēc pilsonības, teritoriāla un citiem principiem.

²⁰ Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. -166.-169.lpp.

²¹ Cassese A. Criminal law. Oxford: Oxford University press, 2003. – p.385.

2. VILTOŠANAS JURIDISKA ANALĪZE

2.1. Objektīvas pazīmes

Pirms uzsākt nozieguma objekta analīzi, jānoskaidro, kādu saturu ieliekam nozieguma objektā. Katrs noziedzīgs nodarījums kaut ko apdraud vai var nodarīt kaitējumu. Šis kaut kas noziegumā ir individuāls, bet pastāv arī kopīgās pazīmes un šīs kopīgās pazīmes ir jāmēģina vispārināt, un tajā pašā laikā ietvert noteiktus kritērijus nozieguma objekta jēdzienā. Šiem kritērijiem jāatklāj nozieguma objekta saturs, kā arī jāatrod šī satura apzīmējums, kas vispilnvērtīgāk raksturo nozieguma objektu. Nozieguma objekta satura raksturošanai Latvijas pēckara gados juridiskajā literatūrā izmantoja tādu jēdzienu kā sabiedriskās attiecības, kuras izveidojušās un nostiprinājušās valstī un sabiedrībā kopumā un atsevišķu cilvēku savstarpējā saskarsmē un kuras tiek aizsargātas ar krimināllikumu. Labums ko apdraud noziegums – šādu nozieguma objekta saturu apzīmējums tika lietots pirmskara Latvijas krimināltiesiskajā zinātnē. Tā kā ikviens bīstams nodarījums saistīts ar noteiktu valsts, sabiedrības, atsevišķu kolektīvu un cilvēku interešu aizskārumu, vai nu nodarot tām kaitējumu, vai apdraudot tādu nodarīt, tad ar krimināllikumu aizsargātās intereses krimināltiesā nozīmē ir nozieguma objekts. Svarīgākās intereses, ko aizsargā kriminālā likumdošana, ir Latvijas Republikas valsts iekārta, valsts politika, ekonomiskā sistēma, cilvēks, viņa tiesības un brīvības, visa veida īpašums, apkārtējā vide un vēl vairākas citas tiesiskās kārtības sfēras.²²

Komentējamo Krimināllikuma 192. un 193. pantu noziedzīgo nodarījumu *objekts* ir „tautsaimniecības intereses finanšu - kredīta sfērā”.²³

Krimināltiesisko normu dispozīcijās nereti ir tieša norāde uz noziedzīga nodarījuma priekšmetu. Piemēram, Krimināllikuma 192.panta paredzēta atbildība par viltotu Latvijas Bankas naudas zīmju, metāla monētu, Eiropas Savienības Bankas naudas zīmju un metāla monētu, ārvalstu valūtas un valsts finanšu instrumenta izgatavošanu, kā arī par šādu viltojumu izplatīšanu. Savukārt, Krimināllikuma 193.panta trešajā daļā paredzēta atbildība par finanšu instrumenta vai maksāšanas līdzekļa viltošanu vai par šāda viltojuma izplatīšanu. Pareiza noziedzīga nodarījuma priekšmeta noskaidrošana ļauj norobežot šajos pantos norādītos nodarījumus vienu no otra.²⁴

Krimināllikuma 192. panta noziedzīga nodarījuma *priekšmets* ir Latvijas Republikas apgrozībā esošās Latvijas Bankas naudas zīmes (banknotes), metāla monētas, Eiropas Savienības Bankas naudas zīmes un metāla monētas(eiro), ārvalstu valūtas (naudas zīmes un metāla banknotes) un valsts finanšu instrumenta viltojums. Nozieguma sastāvu neizveido tādu naudas

²² Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu Rīga: Zvaigzne ABC [b.g.] -22.-24. lpp.

²³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. -424.lpp.

²⁴ Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga; firma „AFS”, 2001. -12.lpp.

zīmju, monētu, finanšu instrumentu, kuri nav apgrozībā, viltošana.²⁵ Piemēram, Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 186.panta komentāros ir teikts, ka lai kvalificētu tāda veida noziedzīgo nodarījumu ir nepieciešams, lai naudas kupīrām, monētām vai vērtspapīriem būtu pietiekama līdzība, pēc formas, lieluma, krāsas un citiem galvenajiem rekvizītiem, ar esošam apgrozībā īstajiem naudas zīmēm un vērtspapīriem.²⁶ Ja tādas līdzības nav, viltoto priekšmetu realizācijas gadījumā atbildība var iestāties par krāpšanu, Latvijā atbilstoši Krimināllikuma 177. pantam.²⁷ Līdzīga kvalifikācija iespējama, ja tiek izplatīta viltota, bet apgrozībā neesoša nauda (vērtspapīri).

Pie nozieguma priekšmeta nedrīkst attiecināt banknotes ar uzlīmēto nominālu, uzrakstiem, attēliem un citiem fragmentiem, kuri ir iezīmēti ar mehānisko vai poligrāfisko paņēmieni, ja tas neatbilst īstajiem, neatbilstošam pusēm, tā kā tādi viltojumi nedot tiem būtisku līdzību ar apgrozībā esošo valsts vai ārzemes valūtu un ir viegli atrodamas ārējā apskatē.²⁸

Krimināllikuma 193. panta noziedzīga nodarījuma *priekšmets* ir finanšu instrumenti vai maksāšanas līdzekļi.²⁹

Noziegumā, tāpat kā jebkurā cilvēka uzvedībā, var izdalīt divas puses - intelektuālo un gribas pusi, kas izpaužas lēmuma pieņemšanā par noteikta mērķa sasniegšanu, par paņēmieniem un līdzekļiem kā tas sasniedzams, un reālo izpildījumu, ko realizē ar noteiktu darbību vai atturoties no tās. Šo otru cilvēka uzvedības pusi, kas aptver apzinātu prettiesisku darbību vai bezdarbību, nozieguma izdarīšanas veidu, apstākļus, vietu, laiku, nodarīto kaitējumu, pieņemts saukt par nozieguma objektīvo pusi.³⁰

No *objektīvas puses* Krimināllikuma 192. pantā paredzētais noziegums izpaužas aktīvas darbībās: viltotas naudas un citu nozieguma priekšmetu izgatavošanā un izplatīšanā. Noziegums pabeigts ar kaut vienu viltojuma izgatavošanu un izplatīšanu. Komentējamā nozieguma sastāvs ir formāls³¹, jo satur vienīgi tādas pazīmes, kas raksturo pašu bīstamo darbību, neatkarīgi no bīstamā sekas iestāšanās, jo noziegums pabeigts ar kaut viena viltojuma izgatavošanu vai izplatīšanu.

Krimināllikuma 193. panta trešā daļā paredzētā nozieguma *objektīvo pusi* veido aktīvas darbības, kas atzītas par nelikumīgām un var izpausties kā nozieguma priekšmeta viltošana vai

²⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. -424.lpp.

²⁶ Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. Санкт-Петербург: Питер, 2008. -Стр. 346

²⁷ Krastiņš U. Noziedzīgie nodarījumi ekonomikā. 3. Noziedzīgie nodarījumi tautsaimniecībā, Rīga: Latvijas Policijas Akadēmija, 1999. -24. lpp.

²⁸ Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. Санкт-Петербург: Питер, 2008. -Стр. 346

²⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007 - 96. lpp.

³⁰ Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu Rīga: Zvaigzne ABC [b.g.] -34. lpp.

³¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. -424-425 lpp.

šāda viltojuma izplatīšana vai izmantošana. Panta trešajā daļā paredzētajam noziegumam ir formāls sastāvs, ceturtajā daļā formāls vai materiāls.

Jāņem vērā, ka pēc Krimināllikuma 193. panta trešās daļas atbildība neiestājas par valsts finanšu instrumenta viltošanu nolūkā viltojumu izplatīt vai tikai par tāda dokumenta izplatīšanu, jo par to atbildība noteiktā Krimināllikuma 192. pantā.³²

Tā kā Krimināllikuma 192.pantā un 193.pantā trešajā daļā paredzētie noziedzīgie nodarījumi ir smagi noziegumi, tad atbilstoši Krimināllikuma 15.panta nosacījumiem sodāma ir gan sagatavošanās šo noziegumu izdarīšanai, gan arī to mēģinājums.³³

Ar *izgatavošanu* jāsaprot pilnīgi jauna apgrozībā esošai naudas zīmei (monētai, ārvalsts valūtai, valsts finanšu instrumentam) līdzīga nozieguma priekšmeta izveidošana jebkādiem līdzekļiem vai arī apgrozībā esošas naudas zīmes (monētas u.c.) falsificēšana, piemēram, naudas zīmes rekvizītu pārveidošana, paaugstinot tās nominālu.

Ar *izplatīšanu* jāsaprot viltojuma laišana apgrozībā, izmantojot to samaksai par precēm un pakalpojumiem, dāvinot, samaksājot parādu u.c.³⁴

Paaugstināta atbildība par iepriekšminētajiem darbībām Krimināllikuma 192.panta otrajā daļā paredzēta, ja tās:

- 1) izdarītas atkārtoti (tātad vismaz divas reizes),
- 2) izdarītas lielā apmērā vai
- 3) izdarītas organizētā grupā.³⁵

Par saturu, kāds būtu iekļaujams noziedzīgu nodarījumu *atkārtotības jēdzienā*, kas ir viens no nodarījumu daudzējādības veidiem. Par nodarījumu atkārtotību uzskata tikai tos gadījumus, kas īpaši paredzēti Krimināllikumā (Krimināllikuma 25. pants).³⁶

Krimināllikumā 25. pantā pirmajā daļā teikts, ka noziedzīgu nodarījumu atkārtotība ir tad, kad viena persona izdara divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, kas paredzēti vienā un tajā pašā Krimināllikuma pantā, vai arī divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, kas paredzēti dažādos Krimināllikuma pantos, ja atbildība par šādu atkārtotību paredzēta Krimināllikumā.³⁷

2009.gada 9.janvārī tika pieņemts Ministru Kabinēta rīkojums Nr.6. „Par Kriminālsodu politikas koncepciju”, kurā 1.2.1.punktā teikts: „Ievērojot, ka vairāku citu Eiropas valstu krimināltiesību sistēmas neparedz tādu daudzējādības veidu kā noziedzīgu nodarījumu

³² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. - 97.-98.. lpp.

³³ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

³⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. - 94. lpp.

³⁵ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīga daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. -287. lpp.

³⁷ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

atkārtotība, ka šādu pazīmi izslēdz vai plāno izslēgt no krimināllikumiem valstīs, kur šāda pazīme agrāk bijusi, ievērojot faktu, ka šādas pazīmes esamība ierobežo iespēju piemērot taisnīgu sodu, arī Latvijas krimināltiesībās vēlams atteikties no tāda noziedzīgu nodarījumu daudzējādības veida kā noziedzīgu nodarījumu atkārtotība un izslēgt šo pazīmi gan no KL Vispārīgās, gan arī no Sevišķās daļas. Akceptējot šo priekšlikumu, turpmāk noziedzīgu nodarījumu kopība tiks konstatēta ne tikai tad, kad persona izdarīs dažādus noziedzīgus nodarījumus, bet arī tad, kad persona izdarīs viena veida noziedzīgus nodarījumus, pastāvot nosacījumam, ka viņa nav notiesāta ne par vienu no šiem noziedzīgajiem nodarījumiem un nav arī iestājies kriminālatbildības noilgums.³⁸

1998. gada 15. oktobra likuma "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību" 20. pantā aprakstīta *liela apmēra* definīcija. Atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziegumu, kas izdarīts lielā apmērā, iestājas, ja nozieguma priekšmeta kopējā vērtība nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijusi mazāka par piecdesmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu.³⁹

Viens no organizētas noziedzības izpausmes veidiem ir noziedzīgu nodarījumu izdarīšana *organizētā grupā*. Ar organizēto grupu saprot grupu pēc iepriekšējas vienošanās. Saskaņā ar Krimināllikuma 21. pantu, organizēta grupa ir vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt noziegumus nodarījumus vai smagu vai sevišķi smagu noziegumu un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus.⁴⁰

Organizētas grupas izveidošanas fakts veido pabeigtu noziedzīgu nodarījumu. Organizētas grupas izveidotājs un tās vadītājs atbild par visiem šīs grupas izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ja vien tie aptveras ar viņa nodomu. Pārējie organizētās grupas dalībnieki saucami pie kriminālatbildības par tiem noziegumiem, kuros viņi piedalījušies. Katrs organizētas grupas dalībnieks neatkarīgi no viņa lomas ir noziedzīga nodarījuma izdarītājs organizētas grupas sastāvā.⁴¹

Viltotas naudas un finanšu instrumentu izgatavošana vai izplatīšana skar ne tikai indivīdu intereses, bet arī valsts intereses kopumā, jo tas apdraud tautsaimniecības intereses finanšu – kredīta sfērā, vājina valsts ekonomiku. Nedrīkst samainīt vai aizstāt nozieguma objektu ar nozieguma priekšmetu. Nozieguma priekšmets ir materiāls priekšnosacījums, kura dēļ radušās un pastāv intereses. Tātad nozieguma priekšmeta jēdziens ir pakļauts nozieguma objektam.

³⁸ Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru Kabinēta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2891> [skatīts 2011.gada 19.martā].

³⁹ Likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=50539> [skatīts 2011.gada 5.martā].

⁴⁰ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

⁴¹ Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga; firma „AFS”, 2001. -56.lpp.

Nozieguma priekšmets ir neatņemama nozieguma objekta sastāvdaļa, ja intereses radušās un pastāv sakarā ar materiālām vērtībām vai citādu priekšmetisku labumu.

Darbība krimināltiesiskā nozīmē atšķiras no parastā nozīmē lietotas aktīvās uzvedības apzīmējuma. Darbībai krimināltiesiskajā nozīmē raksturīga noteikta bīstamības pakāpe. Tikai tādas darbības, kas būtiski apdraud kāda intereses, konkrētajā gadījumā tautsaimniecības intereses finansu- kredīta sfērā, tiek atzītas par noziedzīgām un sodāmām. Noziedzīgajai darbībai raksturīga ne tikai noteikta bīstamības pakāpe, bet tā ir arī prettiesiska, jo darbību, kas veido nozieguma objektīvo pusi, par noziedzīgu var uzskatīt tikai tad ja tā atzīta par sodāmu ar Krimināllikumu. Tas nozīmē, ka darbību par noziedzīgu atzīst tikai tāpēc, ka ar šo darbību tiek pārkāpta krimināltiesiskā norma, kas ar kriminālsoda piedraudējumu aizsargā noteiktas intereses. Rezumējot augstāk minēto, par darbību krimināltiesiskā nozīmē uzskatāma personas apzināta aktīva, bīstama un prettiesiska uzvedība, ar ko tiek realizēta šīs personas griba un tā rezultātā tiek izdarīts Krimināllikumā paredzēts interešu apdraudējums.

2.2. Subjektīvas pazīmes

Lai raksturotu analizējamā Krimināllikuma 192. un 193. panta trešās un ceturtās daļas sastāva subjektīvos elementus nepieciešams priekšstats par subjektu un subjektīvo pusi kopumā. Pēc kā var konkrētāk analizēt komentējamo pantu un tam raksturīgās pazīmes.

Noziedzīga nodarījuma subjekts ir persona (Latvijas pilsonis, nepilsonis, ārvalsts pilsonis vai bezvalstnieks), kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Par noziedzīga nodarījumu atzīstams tā izdarītājs (persona, kas noziedzīgo nodarījumu pati tieši izdarījusi vai tā izdarīšanā izmantojusi citu personu, kura saskaņā ar Krimināllikuma nosacījumiem nav saucama pie kriminālatbildības – Krimināllikuma 17.pants). Dalībnieks, kurš piedalījies tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet pats nav bijis tā tiešais izdarītājs neatkarīgi no noziedzīga nodarījuma stadijas, ja vien viņam piemīt visas noziedzīga nodarījuma subjekta pamatzīmes.

Noziedzīga nodarījuma subjekta pamatzīmes ir sekojošas:

1. noziedzīga nodarījuma subjekts ir fiziska persona (Krimināllikuma 12.pants);
2. noziedzīga nodarījuma subjekts ir pieskaitāma persona. Persona ir pieskaitāma, ja tā nozieguma izdarīšanas brīdī varējusi apzināties savu darbību un to vadīt. Pie kriminālatbildības nav saucama persona, kas nodarījuma izdarīšanas laikā atradusies nepieskaitāmības stāvoklī, tas ir, psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt.;
3. subjektam ir jābūt sasniegušam vecumu, no kura iestājas kriminālatbildība (Krimināllikuma 11.pants).⁴²

Nozieguma **subjekts** var būt jebkura fiziska, pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu.⁴³

Latgales apgabaltiesas Krimināltiesas kolēģijas 1998.gada 11.maija spriedums lietā Nr. 1-97/04 par nozieguma subjektiem tiek uzskatīti Sergejs Z. un Andrejs V., kuri izplatīja viltotus ASV dolārus grupā. Subjekti tika sodīti pēc Krimināllikuma 192.panta pirmās daļas.⁴⁴

Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse norāda uz vainīgā psihisko attieksmi pret nodarījumu (darbību vai bezdarbību), ja tas ir formāls noziedzīga nodarījuma sastāvs, un tā izraisītajām kaitīgajām sekām un cēloņsakarību starp tām, ja tas ir materiāls noziedzīga nodarījuma sastāvs, kā arī pret likumā norādītajiem kvalificējošiem vai mīkstinošiem apstākļiem. Noziedzīga nodarījuma subjektīvo pusi raksturo vaina (nodoms vai neuzmanība), motīvs un mērķis (nolūks).

⁴² Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: likums, teorija, prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. - 42.-43.lpp.

⁴³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. - 95. lpp.

⁴⁴ Latgales apgabaltiesas Krimināltiesas kolēģijas 1998.gada 11.maija spriedums lietā Nr. 1-97/04. Apgabaltiesas prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999. -41.-44.lpp.

Obligāta noziedzīga nodarījuma subjektīvas puses pazīme ir vaina (personas attieksme pret noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm nodoma vai neuzmanības veidā), uz ko tieša norāde ir iekļauta Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā („Pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi Krimināllikumā paredzēto nodarījumu”) un 6.panta pirmajā daļā („Par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts nodarījums”). Vainas nozīme noziedzīgā nodarījumā ir ļoti būtiska, jo tā likta kriminālatbildības pamatā, kā arī vaina ir ietverta noziedzīga nodarījuma formulējumā.

Krimināllikuma 9.pantā noteikts, ka noziedzīgais nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi nodarījuma sekas un vēlējusies tās (tiešs nodoms).⁴⁵

Krimināllikuma 192.pantā paredzētā nozieguma *subjektīvo pusi* raksturo tiešs nodoms, kas saistīts ar īpašu nolūku – viltojumu izplatīt.⁴⁶

Latgales apgabaltiesas Krimināltiesas kolēģijas 1998.gada 14.augusta spriedums lietā Nr. 1-132/09 noziedzīga nodarījuma subjektīva puse ir Leongina M. zinādama, ka 100 ASV dolāru kupīra, kuru viņai iedeva I.B. ir viltota, tomēr to paņēma un mēģināja apmainīt to pret latiem Krāslavas Krājbankas nodaļā, kur viņu arī aizturēja.⁴⁷ Leongina M. noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā apzinājās savas darbības, paredzēja noziedzīga nodarījuma sekas un vēlējusies to iestāšanos.

Ja persona izgatavojusi, piemēram, naudas zīmes viltojumu bez nolūka to laist apgrozībā, tad nodarījumā nav nozieguma sastāva. Nav nozieguma sastāva arī tādas personas rīcībā, kura laiž apgrozībā viltotu naudas zīmi, neapzinoties tās viltojumu.⁴⁸

Krimināllikuma 193.pantā no *subjektīvas puses* noziegumu var izdarīt ar nodomu, iegūšanu, atsavināšanu, nolauptīšanu, viltošanu, viltojuma izplatīšanu vai izmantošanu – tikai ar tiešu nodomu.⁴⁹

Analizējot tiesu praksi autore konstatē, ka katrs subjekts likuma izpratnē neveic naudas viltošanu, bet tam nepieciešams speciālas iemaņas, iespējas vai domāšanas nosliece, lai varētu izdarīt šāda veida noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, subjekta nosliece uz zīmēšanu, gravēšanu, tehnisku konstruēšanu; jābūt zināšanām, iemaņām saistītām ar poligrāfisku ražošanu, gravīras

⁴⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: likums, teorija, prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. -47.-48.lpp.

⁴⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -95. lpp.

⁴⁷ Latgales apgabaltiesas Krimināltiesas kolēģijas 1998.gada 14.augusta spriedums lietā Nr. 1-132/09. Apgabaltiesas prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999. -44.-45.lpp.

⁴⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -95. lpp.

⁴⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -98. lpp.

darbiem datortehnikas speciālists (kas mūsdienās ir gandrīz katrs jauniešs); pieejai kvalitatīvai datortehnikai; priekšstatiem par īstās naudas aizsarg zīmēm; pazīšanās ar noziedzniekiem, kuriem ir iemaņas naudas viltošanā; arī finansiālas iespējas tehnikas iegādei vai tās apkalpošanai.

Augstāk minētie faktori daļēji varētu palīdzēt konstatēt subjektus, kas izgatavojuši viltotas naudas zīmes, bet praksē ir saskare arī ar personām, kuras izmanto citu savu paziņu iespējas, lai varētu veikt šādus noziegumus viņiem nezinot, izmantojot viņu uzticēšanos. Kā arī iespējas piekļūt datortehnikai. Piemēram, interneta salons ir risks šādu darbību veikšanai. Tādos gadījumos subjektīvo pusi var attiecināt uz tam personām, kuras izmanto savu paziņu iespējas, jo nozieguma sastāva nav personas rīcībā, kura laiž apgrozībā viltotu naudas zīmi, neapzinoties tās viltojumu. Līdz ar to var secināt, ka lai veidotos nozieguma sastāva subjektīva puse, nepieciešams, lai subjekts apzinās savas darbības, paredz to sekas un vēlās tās iestāšanos.

2.3. Kvalificējošās pazīmes

Realizējot tiesvedību krimināllietās, nozieguma pareiza kvalifikācija ir likumības nepieciešams priekšnosacījums, kas būtiski ietekmē arī taisnīga soda noteikšanu. Tas nozīmē, ka katra persona, kura tiek saukta pie kriminālatbildības, atbild precīzi pēc Krimināllikuma tikai par to noziegumu, ko tā izdarījusi. Nozieguma kvalifikācija izsaka nozieguma un tā izdarījušā personas juridisko un sociāli politisko novērtējumu. Lai šis novērtējums būtu pareizs un objektīvs precīzi, ir precīzi jānosaka pārkāptais likums, pie tam jāievēro, ka nozieguma nepareizai kvalifikācijai ir pamatā tāda soda noteikšana, kas neatbilst likumam.⁵⁰

Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācija ir pilnīgas atbilstības konstatēšana starp nodarījuma faktiskajām pazīmēm un Krimināllikuma normā paredzētā konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm.

Tikai tādā gadījumā, kad noziedzīgā nodarījuma faktiskās pazīmes sakrīt ar konkrētā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, kas paredzētas Krimināllikumā, ir pamats atzīt, ka izdarīts noziedzīgs nodarījums, un to pareizi kvalificēt. Ja kaut vai pēc vienas pazīmes šādu sakritību nav iespējams konstatēt, tad jāatzīst, ka personas darbībā vai bezdarbībā nav konkrēta noziedzīgā nodarījuma sastāva un līdz ar to nav pamata, lai personu sauktu pie kriminālatbildības.

Noziedzīga nodarījuma kvalificēšana nozīmē:

1. Pilnīgi un vispusīgi noskaidrot izdarītā noziedzīga nodarījuma faktiskos apstākļus;
2. Dot šo faktisko apstākļu krimināltiesisko novērtējumu, lai konstatētu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes;
3. Salīdzināt krimināltiesisko normu ar nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, ņemot vērā visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes;
4. Konstatēt kriminālatbildības pamatojumu kriminālprocesuālo darbību veikšanai, sākot ar kriminālprocesa uzsākšanu un kriminālprocesa turpmākajām procesuālajām darbībām.⁵¹

Lai analizētu spēkā esošā Krimināllikuma 192.panta kvalificējošās pazīmes jāpieskaras iepriekšējā 1991.gada Latvijas Kriminālkodeksā noteiktam noziedzīga nodarījuma kvalificējošām pazīmēm, kuru analīze jau parādījās pētot tiesu praksi. Latvijas Kriminālkodeksa 82.pants ar līdzīgu nosaukumu „Viltotas naudas vai vērtspapīru izgatavošana vai izplatīšana” arī pēc sava satura paredzēja atbildību par naudas un vērtspapīru viltošanu.

Latvijas Kriminālkodeksa 82.pants:

- (1) „Par viltotas valsts kases zīmju, valsts bankas zīmju, metāla naudas, vai vērtspapīru vai ārzemju valūtas izgatavošanu nolūkā izplatīt, kā arī par šo viltojumu izplatīšanu –

⁵⁰ Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu Rīga: Zvaigzne ABC [b.g.] -19.-20. lpp.

⁵¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīga daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. -85.-87. lpp.

Soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trīs līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trīs gadiem.”

(2) „Par tādām pašām darbībām, ja tām ir nodarbošanās raksturs -
Soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no desmit līdz divdesmit gadiem konfiscējot mantu, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trīs gadiem vai ar mūža ieslodzījumu, konfiscējot mantu.”⁵²

Acīm redzami var uzskatīt, ka Krimināllikums mīkstina sodus, jo 192. pantā 1.daļas sankcijā ir noteikta mazāka brīvības atņemšanas soda sankcija no 3 līdz 10 gadiem, bet Kriminālkodeksā 82.pantā no 3 līdz 15 gadiem, kas attiecas uz otro komentējamā panta daļu samazināta minimālā brīvības atņemšanas soda sankcija no 5 gadiem, kā arī ievērojami samazināta maksimālā soda sankcija līdz 15 gadiem. Kā arī komentējamā panta abās daļās nav paredzēts papildsods - policijas kontrole.

Krimināllikuma 192.panta pirmas daļas salīdzinājumā ar jau analizējamā Kriminālkodeksa 82.panta pirmo daļu paredzēts mīkstāks sods, kam ir atpakaļejošs spēks. Persona, kas Kriminālkodeksā 82.pantā pirmajā daļā paredzēto noziegumu izdarījusi līdz 1999. g. 1.aprīlim, saucama pie kriminālatbildības pēc Kriminālkodeksa 82.panta pirmas daļas, bet sods tai nosakāms nepārsniedzot Krimināllikuma 192.panta pirmas daļas sankcijas robežas.

„Vienlaikus jāņem vērā, ka komentējamā panta otrajā daļā norādīti citādi nozieguma kvalificējošie apstākļi kā Latvijas Kriminālkodeksa 82.panta otrā daļā (tādas pašas darbības, ja tām ir nodarbošanās raksturs - proti, vainīgais no šīm darbībām sistemātiski gūst vairāk vai mazāk pastāvīgus ienākumus)”⁵³, bet tās vietā Krimināllikumā 192.panta otrā daļā norādītas jaunas pazīmes: izdarīšana atkārtoti vai lielā apmērā, vai organizētā grupā, taču ar mīkstāku sodu nekā Kriminālkodeksa 82.panta otrā daļā.

Tā, piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 1998.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr. K-334/8, kurā sodīts Oļegs B. par viltotas naudas izgatavošanu nolūkā to izplatīt, izplatīja viltotas metāla monētas un šīm viņa darbībām bija nodarbošanās raksturs. Oļegs B. Ieļojot alvu iepriekš sagatavotā 2 latu jubilejam monētas veidnē, izgatavoja ne mazāk kā 30 viltotas 2 latu jubilejas monētas nolūkā tas izplatīt. Izgatavotas monētas Oļegs B. Izplatīja nenoskaidrotām personām sabiedriskajās vietās Rīgā.⁵⁴

Tādējādi, kvalificējot attiecīgās darbības, kas izdarītas pirms 1999.gada 1.aprīļa⁵⁵, jāvērtē, vai tām bijis nodarbošanās raksturs, bet no 1999.gada 1.aprīļa – vai tās izdarītas atkārtoti vai lielā apmērā, vai organizētā grupā. Ja darbības ir iesāktas pirms šī datuma un tiek turpinātas pēc tam,

⁵² Latvijas Kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Republikas Augstākās padomes un Valdības Ziņotāja. 1992.- 47.lpp.

⁵³ Apgabaltiesu prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra . 1999.- 41.lpp.

⁵⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 1998.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr. K-334/8. Apgabaltiesu prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999. -52.-55.lpp.

⁵⁵ Likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=50539> [skatīts 2011.gada 4.martā].

tad saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību” 19.panta pazīme “nodarbošanās raksturs” savu nozīmi zaudē un jāvērtē tikai tas, vai ir kāda no Krimināllikuma 192.panta otras daļas paredzētajām pazīmēm.

Tagad Krimināllikumam var būt atpakaļejošs spēks attiecība uz Kriminālkodeksu tikai tāda gadījumā, ja persona izdarīja sevišķi smagu noziegumu pirms 1999.gada 1.aprīlim, izņemot noziegumu, par kuru saskaņā ar likumu var piespiest nāves sodu vai mūža ieslodzījumu. Par smagiem noziegumiem jau iestājas kriminālatbildības noilgums (Krimināllikuma 56.panta pirmas daļas ceturtais un piektais punkts).⁵⁶

Līdz ar ko var secināt kopumā, ka krimināllikums ir plašāks, nekā iepriekšējais likums. Tāpēc par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti līdz 1999.gada 1.aprīlim personu nevar saukt pie kriminālatbildības pēc Kriminālkodeksa 82.panta otras daļas.

Pēc Latvijas Kriminālkodeksa analīzes autore pievērsīsies Krimināllikuma kvalifikācijas pazīmju analīzei, lai konstatētu kvalificējošās pazīmes un problēmas ar ko jāskaras piemērojot komentējamo pantu .

Nozieguma kvalifikācija notiek, atsaucoties uz Krimināllikuma sevišķās daļas pantu vai tā daļu (punktu), kurā paredzēts konkrētais nozieguma sastāvs, ja persona izdarījusi vairākus dažādus pastāvīgus noziegumus, tad katrs no tiem vairumā gadījumu jākvalificē atsevišķi. Ta kā nozieguma sastāvs satur daudzas pazīmes tad nozieguma kvalifikāciju ieteicams veikt noteiktā secībā.

Krimināllikuma 192.pantā paredzētā naudas un valsts finanšu instrumenta viltošana atzīstama par smagu (panta pirmajā daļā) un sevišķi smagu noziegumu (panta otrā daļā)⁵⁷, bet 193.pantā paredzētā valsts finanšu instrumentu viltošana atzīstama par smagu (panta trešajā daļā) un sevišķi smagu noziegumu (panta ceturtajā daļā)⁵⁸, kas atrodas pie noziegumu grupas noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā, ko nosaka Krimināllikuma 19.nodaļa. Parasti nozieguma kvalifikācijai jānoskaidro vispirms nozieguma objektīvo pazīmju un pēc tam subjektīvo pazīmju sakritību Krimināllikumā paredzētā nozieguma sastāvu atbilstošajām pazīmēm. Kā autore jau iepriekš minēja, nozieguma objekts ir tautsaimniecības intereses finanšu-kredīta sfērā. Nozieguma objekts ir cieši saistīts ar nozieguma priekšmetu jo, tikai iedarbojoties uz nozieguma priekšmetu, tiek traucētas tās intereses, kuru aizsardzībai izdota attiecīgā krimināltiesiskā norma. Komentējamā nozieguma priekšmets ir Latvijas Republikā apgrozība esošās Latvijas bankas naudas zīmes, metāla monētas, valsts finanšu instrumenti, ārvalstu valūtas viltojums. Nepārprotami izriet, ka nozieguma sastāvu neizveido tādas naudas zīmes, monētas, finanšu

⁵⁶ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

⁵⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -93.lpp

⁵⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007. -96.lpp.

instrumenti, kuri nav apgrozībā. Latvijā vienīgais likumīgais maksāšanas līdzeklis ir lats, kura izlaišanas tiesības pieder Latvijas Bankai. Tātad nozieguma priekšmets ir cilvēka ārējā pasaulē objektīvi eksistējošas lietas – nauda vai finanšu instrumenti, pret kuru tieši vērsts bīstams nodarījums un līdz ar to tiek apdraudēts nozieguma objekts tautsaimniecības intereses finanšu-kredīta sfērā.

Nozieguma objektīvā puse – personas uzvedības ārējā izpausme, kas rada bīstamas izmaiņas ārējā dzīvē. Nozieguma objektīvā puse ārēji var izpausties kā darbība. Krimināltiesiskā nozīmē darbība ir personas aktīva, bīstama un prettiesiska uzvedība, kas pauž šīs personas apzinātu gribu, un tā vērsta pret nozieguma objektu, nodarot vai radot draudus nodarot kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātām interesēm. No objektīvās puses komentējamā pantā paredzētais noziegums izpaužas aktīvās darbībās:

1. viltotas naudas vai valsts finanšu instrumentu izgatavošana
2. nozieguma priekšmeta izplatīšana.

Par viltotas naudas izgatavošanu kriminālatbildība iestājas tikai tajos gadījumos, kad šādas darbības izdarītas nolūkā izplatīt minētos viltotos nozieguma priekšmetus. Ja personas darbībā Krimināllikumā norādītais motīvs vai mērķis nav konstatēts, tad vai nu vispār nav nozieguma sastāva, un līdz ar to pamata tās saukšanai pie kriminālatbildības, vai arī nodarījums jākvalificē pēc cita Krimināllikuma sevišķās daļas panta, ja personas darbībā vai bezdarbībā ir kāda cita nozieguma sastāvs.

Komentējamajos pantos paredzēto noziedzīgo nodarījumu viltotas naudas vai finanšu instrumentu izgatavošanu un izplatīšanu veic vai nu viena persona, cilvēku grupa pēc iepriekšējās vienošanās vai noziedznieku organizētas grupas. Līdzdalība ir pastāvīgs krimināltiesību institūts. Krimināllikums reglamentē līdzdalības pamatu un atbildību par šo bīstamās darbības formu. Krimināllikumā ietverti vispārējie kriminālatbildības jautājumi par divu vai vairāku personu kopīgi izdarītajiem noziegumiem. Divu vai vairāku personu piedalīšanās nozieguma izdarīšanā ne tikai maina nozieguma formu, bet arī paaugstina nodarījuma bīstamību. Līdzdalība naudas un finanšu instrumentu viltošanā, izplatīšanā ir bīstama ar to, ka vairāku personu savstarpējais atbalsts nostiprina viņu pārliecību par sekmīgu kopīgā nozieguma izdarīšanu un ar viņu kopīgajām pūlēm iespējams nodarīt lielāku kaitējumu Krimināllikuma aizsargātajām interesēm. Tā kā nozieguma sekas ir materiāla rakstura, ar vairāku kopīgu darbību iespējams nodarīt lielākus materiālos zaudējumus. Kriminālajā likumdošanā līdzdalības paaugstināta bīstamība izteikta nozieguma sastāva konstrukcijā, līdz ar ko atzīts noziegums par smagu, bet Krimināllikuma sevišķās daļas pantos kopīga nozieguma izdarīšana atzīta par nozieguma kvalificējošu apstākli. Līdzdalībā izdarītu nozieguma bīstamību norāda

sankcijas bargums, kas komentējamos pantos paredzēts no pieciem līdz piecpadsmit gadiem. Bez tam nozieguma izdarīšana grupā var būt kā atbildību pastiprinošs apstāklis.

„Krimināllikuma 20.pants nosaka, ka par līdzdalību uzskatāma apzināta darbība vai bezdarbība, ar kuru persona (līdzdalībnieks) kopīgi ar citu personu(izdarītāju) piedalījusies tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet pati nav bijusi tā tiešā izdarītāja. Noziedzīga nodarījuma līdzdalībnieki ir organizētāji, uzkūditāji, atbalstītāji. Spēkā esošais krimināllikuma 21.pants definē organizētu grupu kā vairāk nekā divu personu izveidotu stabilu apvienību, kura radīta ar nolūku kopīgi izdarīt noziedzīgus nodarījumus vai kaut vienu smagu vai sevišķi smagu noziegumu un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšējo vienošanos sadalījuši pienākumus. Organizētu grupu raksturi vairākas pazīmes, kuru kopuma esamība ir nepieciešama, lai cilvēku apvienību uzskatītu par organizētu grupu. Krimināllikuma 21.panta 2.daļā ir noteikts, ka atbildību par nozieguma izdarīšanu organizētā grupā iestājas šajā likumā paredzētajos gadījumos par grupas izveidošanu un vadīšanu piedalīšanos smaga vai sevišķi smaga nozieguma sagatavošanā vai noziedzīga nodarījuma izdarīšanā neatkarīgi no personas lomas kopīgi izdarītajā nodarījumā. Iepriekš minēto likumā paredzēto gadījumu nav daudz. Kriminālatbildība par nozieguma izdarīšanu organizētā grupas sastāvā ir paredzēta arī komentējamos pantos.”⁵⁹

Organizēta grupa sastāvs no:

- Izpildītājiem –personām, kas noziegumu tieši izpildīja-izplatot naudu tirdzniecības vietās;
- Nozieguma organizētāja –persona, kas noziegumu izdarīšanu organizējusi vai pat to vadījusi-personas, kas pārvadāja izpildītājus un norādīja braukšanas maršrūtus. Persona, kas noziegumu izdara ar tiešu nodomu, pati bīstamākā persona starp pārējiem līdzdalībniekiem;
- Uzkūditāja –persona, kas pamudinājusi citas personas izdarīt noziedzīgu nodarījumu-iesaistīja tiešos naudas izplatītājus un deva norādījumus.

Analizējot nozieguma sastāvu jāpiemin, ka mūsdienu organizētās grupas raksturojas ne tikai ar starprajonu, bet ar starpvalstu raksturu.

Galvenā viltotas naudas vai finanšu instrumentu realizācijas – savas pēdējās darbības etapa iezīme ir tāda, ka naudas vai finanšu instrumentu viltotājs izrāda maksimālu piesardzību un izdomu: ar dažādu paņēmienu palīdzību izmaina savu ārieni, maina realizācijas vietas un veidu, izmanto svešus dokumentus, pie mazāko aizdomu pamata pazūd no realizācijas vietas. Bieži vien viltoto naudu mēģina realizēt vietās, kur ir laba apsardze, jo tad naudas iekasētājs redz tikai naudas devēja rokas un nepievērš uzmanību ārējam izskatam.

⁵⁹ Loskutovs A. Par organizēto grupas jēdzienu krimināllikumā. *Jurista vārds*, 2001. 27.novembris, nr.37 (230). Pieejams: <http://www.juristavards.lv> [skatīts 2011.gada 20. aprīlī].

Analizējot tiesu praksi autore atzīst, ka noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai ir būtiska nozīme, kas ļauj piemērot atbilstošu sodu nozieguma izdarītājam. Nepareiza kvalifikācija noved pie attaisnojoša sprieduma vai neadekvāta soda. Katrai personai jāatbild stingri pēc Krimināllikuma tikai par to noziegumu, kuru viņa izdarījusi. Nozieguma sastāvs ir nozieguma kvalifikācijas juridisks pamats. Katra nozieguma sastāva nepieciešamās pazīmes likumdevējs ietvēris Krimināllikumā, bet vai attiecībā uz nozieguma kvalifikāciju Krimināllikumā ir pietiekami divi panti. Autore veicot tiesu prakses analīzi konstatē, ka ir nepilnības Krimināllikumā komentējamo pantu kvalifikācijai, kā rezultātā nepieciešams veikt likumdošanas izmaiņas. Nākamajā nodaļā autore tieši pievērsīsies kopīgam kvalifikācijas problēmu apkopojumam.

2.4. Kvalifikācijas problēmas

Pareizai nozieguma subjektīvās puses konstatēšanai un tās atsevišķu pazīmju (vainas, motīvu un mērķa) noteikšanai ir svarīga nozīme, lai pareizi kvalificētu noziegumu, jo sevišķi tas ir svarīgi, kad jānorobežo noziegumi pēc nozieguma objektīvajām pazīmēm. Izdarot nozieguma kvalifikāciju, jāņem vērā personas tikai tās psihiskās attieksmes formas, kas paredzētas krimināllikumā.

Lai konkretizētu kvalifikācijas piemērošanu un pazīmju kopumu nepieciešams atsaukties uz konkrētām lietām un spriedumiem. Līdz ar ko autore izvēloties analizēt kvalifikācijas problēmas ņēma par pamatu tiesas spriedumus.

Autore, izvēloties analizēt kvalifikācijas problēmas, pamatojas uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta lēmumiem un apgabaltiesu Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedumiem. Gadījumā, kad no naudas apgrozības izņem vienu viltotu naudas zīmi vai finanšu instrumentu, tas nenodara lielus draudus finanšu sistēmai un nespēj graut Latvijas ekonomiku. Līdz ar to, autore uzskata, ka nepareizi sodīt subjektu pēc Krimināllikuma 192.panta pirmās daļas, kur naudas un valsts finanšu instrumentu viltošana atzīstama par smagu noziegumu. Autore uzskata, ka nepieciešams papildināt Krimināllikuma 192.pantu ar vēl vienu daļu, kurā būs noteikta atbildība par viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanu un izplatīšanu nelielā apmērā, un kura būs klasificējama pēc Krimināllikuma 7.panta otrās daļas kā kriminālpārskāpums. Saskaņā ar likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 22.pantu atbildības robeža par kriminālpārskāpumu, kas izdarīts nelielā apmērā, nepārsniedz vienu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu. Šis fakts atvieglo iespēju izdarīt izmaiņas Krimināllikuma 192.pantā, jo nelielā apmēra robežas jau ir noteiktas likumā un to var attiecināt arī uz viltotas naudas vai valsts finanšu instrumentu izgatavošanu un izplatīšanu.

Retos gadījumos tiesa var uzlikt zemāku sodu par minimālo robežu, kura ir paredzēta Krimināllikuma 192.panta un 193.panta pirmā un otrā daļā.

Tā, piemēram, Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. K05 14/03, kurā sodīti Jānis F. un Edgars E. par viltotas ārvalstu valūtas izplatīšanu. Jānis F., zinādams, ka 100 ASV dolāru naudas zīme ir viltota atdeva to Edgaram E. Par automašīnas disku pārdošanu. Bet Edgars E. savukārt, samaksāja ar viltotu 100 ASV dolāru naudas zīmi parādu bārā „Jautrais spoks” un vēl saņēma atlikumu Ls 50.

Tiesājamie tiesas izmeklēšanā sevi par vainīgiem viltotas ārvalstu valūtas izplatīšanā atzina pilnīgi un izdarīto nožēloja. Tiesa atzina to par atbildību mīkstinošiem apstākļiem saskaņā ar Krimināllikuma 47.pantu, ka arī to, ka Jānis F. un Edgars E. ar godprātīgo attieksmi pirmstiesas izmeklēšanas laikā veicinājuši noziedzīga nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu. Ņemot vērā to,

tiesājamo rīcībā ir vairāki atbildību mīkstinošie apstākļi, bet atbildību pastiprinošo apstākļu nav, tiesa viņus notiesā nosacīti saskaņā ar Krimināllikuma 55.pantu.⁶⁰

Noskaidrot tiesājamā nodomu, ja tas bijis krāpšana, nevis viltotas naudas vai finanšu instrumenta izplatīšana, līdz ar to nodarījumam ir mazāka sabiedriskā bīstamība un tas kvalificējams kā krāpšana. Šādi gadījumi būtu attiecināmi uz situācijām, kad personas apzinās, ka saņēmušas viltotas naudas zīmes vai finanšu instrumentu, bet nolūkā atgūt savu naudu veic to realizāciju.

Autore secina, ka naudas un finanšu instrumentu viltošanas kvalifikācija grūti piemērojams un pierādāms krāpšanas fakts, un faktiski, un arī praksē nav iespējams realizēt komentārus Krimināllikuma 192.,193.pantos attiecībā uz to, ka ja viltojums uzkrītoši un acīmredzami nav līdzīgs apgrozībā esošai naudai un finanšu instrumentiem, tad tās izplatīšanu var kvalificēt kā krāpšanu. Vienīgi eksperts var sniegt atzinumu par viltojuma līdzību apgrozībā esošiem naudas zīmem vai finanšu instrumentiem, bet ja tāds apgalvojums nav izteikts, vai nav pierādīts ar liecībām, tad, to nevar kvalificēt pēc Krimināllikuma 177.panta (krāpšana).

Viltojumam jābūt tādām, lai izgatavotajam priekšmetam, ko realizē, būtu pietiekama līdzība īstenajam dispozīcijā nosauktajam priekšmetam. Ja tādas līdzības nav, viltoto priekšmetu realizācijas gadījumā, atbildība var iestāties par krāpšanu atbilstoši Krimināllikuma 177.pantam⁶¹, bet arī šeit jāparedz izņēmumi, vienas naudas zīmes vai finanšu instrumenta izplatīšanu un izgatavošanu kvalificēt pie Krimināllikuma 180.panta krāpšanu mazos apmēros.⁶²

Pozitīva kvalifikācija lietās, pret personām, kas laika periodā guvušas ienākumus no naudas vai valsts finanšu instrumentu viltošanas un izplatīšanas – piemērojot sodu adekvātu viltotās naudas vai finanšu instrumentu apmēriem.

Dažās krimināllietās, pareizi norādot pie atbildības saukto personu izdarītās darbības, to nodarījuma kvalifikācija ir kļūdaina.

Tā, piemēram, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesā iztiesātajā krimināllietā Nr. K-109/5 konstatēts, ka J.E. 2004.gada 7.maijā saviesīga pasākuma laikā nolaupīja I.K. somiņu, kurā bez citām mantām bija arī maksājumu karte, un ar šo karti vienreiz norēķinājās par pirkumu. Viņš apsūdzēts Krimināllikuma 193.panta 2.daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā, šādu apsūdzību prokurore uzturēja arī tiesā. Tiesa J.E. nodarījumu pārkvalificēja uz KL 193.panta 1.daļu, norādot: tiesa secina, ka J.E. rīcībā, izmantojot svešu maksāšanas līdzekli, ir noziedzīga

⁶⁰ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. K05 14/03. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums krimināllietās 2002.-2003.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. -685.-688.lpp.

⁶¹ Krastiņš U. Noziedzīgi nodarījumi ekonomikā III. Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1999. -24.lpp.

⁶² Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

nodarījuma pazīmes, kas paredzētas Krimināllikuma 193.panta 1.daļā, un groza apsūdzību no Krimināllikuma 193.panta 2.daļas uz 1.daļu.

Šāds tiesas secinājums ir kļūdainš, tikai jautājums - vai tas izskaidrojams ar Krimināllikuma 193.panta iepriekšējās redakcijas (līdz 2004.gada 1.janvārim) izmantošanu, vai arī ar sastāva, kas ietverts panta 1.daļā, neizpratni? J.E. atzīts par vainīgu un notiesāts par maksāšanas līdzekļa nolaupīšanu un tā nelikumīgu izmantošanu, un šīs darbības ir ietvertas Krimināllikuma 193.panta 2.daļā. Panta 1.daļā ietvertā noziedzīgā nodarījuma priekšmets nav maksāšanas līdzeklis, bet gan finanšu instruments, arī objektīvo pusi veidojošās darbības ir atšķirīgas, par ko tika minēts jau iepriekš. Lieta iztiesāta, neveicot pierādījumu pārbaudi, prokurora protesta nav.⁶³

Paredzēt vismaz administratīvo atbildību vecākiem, kuri veicina naudas izgatavošanu – iegādājoties datortehniku un kopā ar saviem nepilngadīgiem bērniem veicot naudas zīmes kopēšanu, kā rezultātā izgatavotā nauda tiek realizēta, kā arī veikt obligātu noziedzības rīku konfiskāciju, lai izbēgtu nozieguma atkārtotu veikšanu, vismaz uz tuvāko nākotnī.

Grūti noteikt, kad viltota finanšu instrumenta izgatavošanu un izplatīšanu kvalificēt pēc Krimināllikuma 192.panta pirmās daļas un, kad pēc 193.panta trešās daļas, jo paredzētas sankcijas ir līdzīgas, tikai pēc 192.panta var sodīt ne tikai ar mantas konfiskāciju, bet arī bez mantas konfiskācijas. Tāda paša situācija ar 192.panta otro daļu un 193.panta ceturto daļu, kur paredzēta atbildība par viltota finanšu instrumenta izgatavošanu un izplatīšanu atkārtoti, lielā apmērā vai ja tās izdarījusi organizēta grupa.⁶⁴

Tā, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesa Senāta Krimināllietu departamenta lietā Nr. SSK-331/07 sodīts Romāns T., kurš būdams bankas klientu pakalpojumu daļas vērtspapīru inspektors, proti, amatpersona, kurai uzņēmējdarbībā ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām. Romāns T. neievērodams bankas instrukcijas, mantkārīgā nolūkā, ļaunprātīgi izmantojot un pārsniedzot viņam ar amatu piešķirtās pilnvaras, vienpersoniski noslēdzis ar AS „...” līgumu par privatizācijas sertifikātu pirkšanu izolē, saskaņā ar kuru bankas klients Vjačeslavs A. pērk 10000,00 privatizācijas sertifikātus, taču līgumā kā Klienta kontu sertifikātu glabāšanai norādot SIA „...” kontu. Tādējādi Vjačeslavam A. Domātie un viņa nopirktie 10000,00 privatizācijas sertifikāti bez Vjačeslava rīkojuma, viņam nezīnot, tikusi ieskaitīti SIA „...” kontā. Pēc tam minētie SIA „...” kontā esošie 10000,00 privatizācijas sertifikāti tikuši pārdoti dažādām fiziskām personām, tai skaitā 7769,00 privatizācijas sertifikāti tikuši pārskaitīti uz Romāna T. kontu.⁶⁵

⁶³ Par nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem *Jurista vārds*, 2007.16.janvāris, nr.3 (456). Pieejam: <http://www.juristavards.lv> [skatīts 2011.gada 20.aprīlī].

⁶⁴ Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].

⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 28.augusta lēmums lietā Nr. SSK-331/07. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi. 2007. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. -379.-385.lpp.

Autore uzskata, ka 2003.gada 18.decembra Krimināllikuma 192.panta grozījums ir neveiksmīgs, kad panta nosaukumā un tekstā vārds „vērtspapīrs” aizstāts ar vārdiem „finanšu instruments”. Galvenā problēma ir tas, ka „Finanšu instrumentu tirgus likumā” jēdziens „finanšu instruments” tiek dots ļoti plaši, un nozieguma priekšmetu apjoms paplašinājās. Šīs izmaiņas kaitē praksē pareizi kvalificēt nozieguma priekšmeta viltošanu kā finanšu instrumenta viltošanu. Pēc autores domām, finanšu instrumentu viltošanu jāizdala atsevišķā Krimināllikuma pantā, bet, pēc 192.panta kvalificēt noziedzīgus nodarījumus kā nelikumīgas darbības ar naudu, un pēc 193.panta kvalificēt noziedzīgus nodarījumus kā nelikumīgas darbības ar maksāšanas līdzekļiem. Tā, piemēram, Beļģijā naudas un vērtspapīru viltošana kvalificējami pēc dažiem atsevišķiem pantiem. Krimināllikumā 192.pantā trūkst īsa valsts finanšu instrumentu uzskaitījuma, ka tas piemēram dots terminam „nauda”. Tas ir nepareizi, jo naudas priekšmetu apjoms ir šaurāks par finanšu instrumentu apjomu, līdz ar to praktiskiem darbiniekiem ir grūti izprast terminu „finanšu instruments”. Krimināllikuma 192.panta pirmās daļas ietvaros to nav iespējams izdarīt, jo terminu „nauda” un „valsts finanšu instruments” skaidrojumi var sajaukties. Atdalot nelikumīgas darbības ar finanšu instrumentiem atsevišķā pantā, varētu izdarīt tādu uzskaitījumu.

Pētot ārvalstu Krimināllikumus, autore saskata dažādas nepilnības Latvijas normatīvajos aktos. Tā, piemēram, Nīderlandes Kriminālkodeksā paredzēta atbildība un noteikta sankcija par sagatavošanas iepriekšminēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, proti, materiālu priekšmetu izgatavošana vai glabāšana, kuri apzināti paredzēti naudas vai vērtspapīru viltošanai. Latvijā soda noteikšana par sagatavošanas noziegumam ir paredzēta Krimināllikuma 53.panta, kur ir noteiktas vispārējas prasības sodu noteikšanā attiecība uz visiem smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Autore uzskata, ka Krimināllikumā nepieciešams atdalīt un noteikt sankciju par sagatavošanas 192., 193.pantā noteiktiem noziegumiem.

Autore secina, ka Krimināllikumā ir daudz trūkumu un nepilnību, līdz ar to, to nepieciešams grozīt pamatojoties uz ārvalstu likumiem un tiesu praksi, kā arī starptautiskiem normatīviem aktiem.

3.NOZIEGUMA REGULĒJUMS ĀRVALSTĪS

3.1. Atbildība par naudas vai finanšu instrumentu viltošanu Nīderlandē, Beļģijā, Dānijā

Atbildība par naudas, finanšu instrumentu viltošanu un viltojuma izplatīšanu ir salīdzināmajos krimināllikumos tiek diferencēta atkarībā no noziedzīgā nodarījuma priekšmeta.

Ārvalstu krimināllikumos atbildības reglamentācija par šādiem nodarījumiem ir daudz detalizētāka, turklāt tiek nodalīta noziedzīgā nodarījuma priekšmetu viltošana un falsificēšana.

Tā, piemēram, saskaņā ar *Nīderlandes* Kriminālkodeksa 208.pantu pie atbildības saucama persona, kura realizēšanas nolūkā vilto vai falsificē monētas, valsts vērtspapīrus vai banknotes, vai laiž tās apgrozībā kā īstas un nefalsificētas, bet saskaņā ar Kriminālkodeksa 209.pantu jau ar bargāku sodu sodāma persona, kura tīši laiž apgrozībā kā īstas un nefalsificētas monētas, valsts vērtspapīrus vai banknotes, kuras pati viltojusi vai falsificējusi vai par kuram to saņemšanas brīdī zinājusi, ka tās ir viltotas vai falsificētas. Tepat arī noteikts sods par šo priekšmetu glabāšanu vai ievēšanu ar mērķi izplatīt tos pašai vai nodot citai personai izplatīšanai kā īstus un nefalsificētus.

Nīderlandes Kriminālkodeksa 210.pantā noteikts, ka par vainīgu monētu malu apgriešanā atzīstama persona, kura pazemina monētu reālo vērtību ar mērķi pašai tās realizēt, bet Kriminālkodeksa 211.pantā paredzēta atbildība personai, kura tīši laiž apgrozībā kā nebojātas monētas, kuru reālo vērtību viņa pati samazinājusi, vai kura glabā vai ievēd tādas monētas ar mērķi izplatīt tās pašai vai nodot izplatīšanai citai personai. Kā sagatavošanas iepriekš minēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanai vērtējama Kriminālkodeksa 214.pantā norādīta materiālu vai priekšmetu izgatavošana vai glabāšana, kuri apzināti paredzēti monētu viltošanai, falsificēšanai vai malu apgriešanai, kā arī valsts vērtspapīru vai banknošu viltošanai vai falsificēšanai.

Beļģijas Kriminālkodeksa naudas, vērtspapīru, akciju, obligāciju, akciju kuponu un bankas zīmju viltošana vai falsificēšana ietverta sadaļā „Par noziegumiem un likumpārkāpumiem pret sabiedrisko uzticēšanos”. Šīs sadaļas 1.nodaļas „Par naudas viltošanu” pantos noteikta atbildība par monētu viltošanu un falsifikāciju. Tā, saskaņā ar Kriminālkodeksa 160.pantu sodāms tas, kurš viltos zelta vai sudraba monētas, kurām ir likumīgs kurss Beļģijā vai ārvalstīs, savukārt Kriminālkodeksa 161.pantā paredzēts analogisks sods par tādu pašu monētu falsificēšanu. Vienāds sods Kriminālkodeksa 162.pantā noteikts par Beļģijā vai ārvalstīs apgrozībā esošu monētu no cita metāla vai eiro monētu viltošanu un Kriminālkodeksa 163.pantā – par šādu monētu falsificēšanu. Atbilstoši Kriminālkodeksa 168.pantā noteiktajam kā naudas viltotāji vai viņu līdzdalībnieki sodāmi tie, kuri pēc vienošanās ar viņiem piedalījušies viltotu vai falsificētu monētu izlaišanā vai izlaišanas mēģinājumā vai to realizēšanā vai realizēšanas mēģinājumā Beļģijas teritorijā. Kriminālkodeksa 169. un 170.pantā kriminalizēta apzināta viltotu vai falsificētu monētu iegādāšanas ar nolūku laist tās apgrozībā un to laišana apgrozībā.

Beļģijas Kriminālkodeksa 2.nodaļas 173.-178.pantā visai sīki reglamentēta atbildība par valsts vērtspapīru, akciju, obligāciju, akciju kuponu un ar likumu atļautu bankas zīmju viltošanu un falsificēšanu, diferencējot sodu atkarībā no noziedzīgā nodarījums priekšmeta. Tā, piemēram, bargāk sodāma valsts kases emitētu obligāciju, kuponu peļņas saņemšanai no šīm obligācijām, valsts kases izdoto kuponu, čeku un citu Kriminālkodeksa 173.pantā norādīto priekšmetu viltošana un falsificēšana. Saskaņā ar Kriminālkodeksa 176.pantā noteikto līdzīgi kā monētu viltošanas vai falsificēšanas gadījumā kā viltotāji vai viņu līdzdalībnieki sodāmas personas, kuras pēc vienošanās ar viņiem piedalījušās viltotu vai falsificētu akciju, obligāciju, kuponu vai bankas biļešu izlaišanā, laišanā apgrozībā Beļģijā vai tādu noziegumu mēģinājumā.

Dānijas Kriminālkodeksa nodaļas „Noziegumi attiecībā pret naudu” 166.§ noteikta atbildība tikai par naudas viltošanu vai tās vērtības samazināšanu ar mērķi laist to apgrozībā kā likumīgu maksāšanas līdzekli, kā arī par viltotu vai sabojātu naudas zīmju iegādāšanos sev vai citai personai ar tādu pašu mērķi. Atbilstoši Kriminālkodeksa 167.§ noteiktajam par viltotas vai sabojātas naudas laišanu apgrozībā tiek piemērots tāds pats sods kā par naudas viltošanu vai falsificēšanu. Uzrādītāja vekseļu kā maksāšanas līdzekļu nelikumīga izgatavošana, importēšana un laišana apgrozībā sodāma saskaņā ar Kriminālkodeksa 170.pantu.⁶⁶

Ņemot vērā augstāk minēto autore secina, ka Nīderlandes, Beļģijas un Dānijas krimināllikumos atbildības reglamentācija par naudas un finanšu instrumentu viltošanu ir daudz detalizētāka nekā Latvijā. Minētajas valstīs atbildības reglamentācija ir izvēsta vairākos pantos, bet Latvijā tikai divos pantos, tas dod iemeslu domāt, ka Latvijā mazāk pievērš uzmanības šīm noziegumam. Katra valsts atsevišķi saprot šo noziedzīgo nodarījumu un individuāli to tēmatiski attiecinā, piemēram, Beļģijas Kriminālkodeksā tas ietverta sadaļā „Par noziegumiem un likumpārkāpumiem pret sabiedrisko uzticēšanos”, bet Dānijas Kriminālkodeksā – nodaļā „Noziegumi attiecībā pret naudu”. Nav starpības, kurā nodaļā un cikos pantos ir ietvērtā atbildības reglamentācija par naudas un valsts finanšu instrumentu viltošanu vai izplatīšanu, galvenais, lai konkrētajā valstī varētu efektīvi piemērot esošo krimināllikumu un, lai tas veicinātu noziegumu skaita samazināšanu.

⁶⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīgā: LU akadēmiskais apgāds, 2008. -113.-114.lpp.

3.2. Atbildība par naudas vai finanšu instrumentu viltošanu Baltijas valstīs

Lietuvas un Igaunijas likumdevējs paredz atbildību par nelikumīgam darbībām ar naudu un valsts vērtspapīriem, kaut arī tās reglamentēšanā vērojama zināma atšķirība.

Lietuvas likumdevējs atbildību diferencē atkarībā no noziedzīgā nodarījuma priekšmeta, Kriminālkodeksa 213.pantā paredzot sodu tam, kas izgatavojis vai realizējis viltotas litu banknotes, monētas, ārvalstu naudu vai Lietuvas vai citas valsts apgrozībā esošus vērtspapīrus.

Līdzīgi kā Lietuvas Kriminālkodeksa, atbildība par nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem noteikta arī Krimināllikuma 193.1 pantā, bet par viltojumu izdarīšanai nepieciešamo iekārtu vai citu līdzekļu iegādāšanos, izgatavošanu, pielāgošanu, glabāšanu vai nodošanu paredzēta *Igaunijas* SK 340.pantā. Igaunijas SK atbildība par viltotu jebkādu vērtspapīru, ar kuru tiek saprastas naudas zīmes, akcijas, obligācijas vai citi vērtspapīri, izgatavošanu to izmantošanas nolūkā noteikta vienā – 333.pantā, bet par šādu viltojumu izgatavošanu, apmaiņu, nodošanu vai citādu laišanu apgrozībā – 334.pantā. Noziedzīgas darbības ar viltojumiem lielā apmērā visos krimināllikumos atzītas par izdarītām pastiprinošos apstākļos kā Krimināllikumā un Igaunijas SK atkārtotība, bet Krimināllikumā – arī to izdarīšana organizētā grupā.

Bez jau apskatītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem šajā grupā iekļaujama arī Krimināllikuma 193.pantā paredzētā neatļautā finanšu instrumentu izlaišana, proti, juridiskās personas finanšu instrumentu laišana apgrozībā, pirms juridiskā persona uzsākusi darbību vai bez likumā noteiktās finanšu instrumentu reģistrācijas, vai apziņai nepatiesas informācijas sniegšana par finanšu instrumentu laišanu publiskā apgrozībā. Bargāka atbildība šā panta otrajā daļā paredzēta par finanšu instrumentu izgatavošanu un laišanu apgrozībā, ja tie neatbilst statūtu, emisijas prospekta vai cita šim nolūkam izdota dokumenta noteikumiem, vai noguldījuma (depozīta) sertifikāta izlaišanu bez attiecīgā noguldījuma pieņemšanas.

Igaunijas SK par vainojamiem nodarījumiem vērtspapīru aprites sfērā atzīta arī nelikumīga investēšana, kas izpaužas kā likumā noteikto mantas investēšanas noteikumu pārkāpšana (397.pants) un prettiesiskas darbības ar emitenta vērtspapīriem (398.pants), par ko noteikta atbildība arī Lietuvas Kriminālkodeksa 217.pantā.⁶⁷

Salīdzinājot Baltijas valstu krimināllikumos ietvertas normas par viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanu un izplatīšanu var secināt, ka tie ir diezgan līdzīgi, bet pastāv arī vairākas atšķirības. Piemēram, Igaunijas SK atbildības reglamentācija par naudas un finanšu instrumentu viltošanu ir daudz detalizētāka un ietvērta vairākos pantos nekā Latvijas

⁶⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. – 165.-166.lpp.

Krimināllikumā. Igaunijas SK un Lietuvas Kriminālkodeksa pantu saturs, kas paredz atbildību par naudas un vērtspapīru viltošanu, ir plašāks nekā Latvijas Krimināllikumā un ietver sevī atbildību par nelikumīgu investēšanu un par prettiesiskam darbībam ar emitenta vērtspapīriem.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā aizstāvēšanai tiek izvirzīti šādi secinājumi un priekšlikumi.

1) Naudai un valsts finanšu instrumentiem sabiedrības dzīvē aizvien ir bijusi un joprojām ir izcili nozīmīga vieta. Izvēlētais temats „Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas kvalifikācijas problēmas” norāda uz to, ka bakalaura darba uzmanības centrā ir noziegums, kas nenotiek nejauši vai arī nezināšanas dēļ, tas nenotiek jūtu uzliesmojumā, ne arī galīgas nabadzības dēļ.

2) Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana un izplatīšana pieder pie tādu noziegumu kategorijas, kas atstāj iespaidu uz Valsts naudas un kredītu sistēmu, apdraud tautsaimniecības intereses. Vidēji viltotas naudas un finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas īpatsvars starp pārējiem noziegumiem ekonomikas jomā ir apmēram 30%, taču tā kaitīgums ir ļoti augsts, jo atstāj iespaidu uz Valsts naudas sistēmu un līdz ar to Latvijas ekonomiku.

3) Viltotas naudas un finanšu instrumentu izgatavošana vai izplatīšana skar ne tikai indivīdu intereses, bet arī valsts intereses kopumā, jo tas apdraud tautsaimniecības intereses finanšu – kredīta sfērā (nozieguma objekts), vājina valsts ekonomiku. No objektīvas puses tikai tādas aktīvās darbības, kas būtiski apdraud kāda intereses, konkrētajā gadījumā tautsaimniecības intereses finanšu- kredīta sfērā, tiek atzītas par noziedzīgām un sodāmām, proti, viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanā un izplatīšanā. Noziegums ir pabeigts ar kaut viena viltojuma izgatavošanu vai izplatīšanu.

4) Nozieguma subjekts var būt jebkura fiziska, pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Krimināllikuma 192.pantā paredzētā nozieguma subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms, kas saistīts ar īpašu nolūku – viltojumu izplatīt. Krimināllikuma 193.pantā no subjektīvas puses noziegumu var izdarīt ar nodomu, viltošanu vai viltojuma izplatīšanu – tikai ar tiešu nodomu.

5) Viltojumam jābūt tādām, lai izgatavotajam priekšmetam, ko realizē, būtu pietiekama līdzība īstenajam dispozīcijā nosauktajam priekšmetam. Ja tādas līdzības nav, viltoto priekšmetu realizācijas gadījumā, atbildība var iestāties par krāpšanu atbilstoši Krimināllikuma 177.pantam.

6) Autore, izvēloties analizēt kvalifikācijas problēmas, pamatojas uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta lēmumiem un apgabaltiesu Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedumiem. Gadījumā, kad no naudas apgrozības izņem vienu viltotu naudas zīmi vai finanšu instrumentu, tas nenodara lielus draudus finanšu sistēmai un nespēj graut Latvijas ekonomiku. Līdz ar to, autore uzskata, ka nepareizi sodīt subjektu pēc Krimināllikuma 192.panta pirmās daļas, kur naudas un valsts finanšu instrumentu viltošana atzīstama par smagu noziegumu. Autore uzskata,

ka nepieciešams papildināt Krimināllikuma 192.pantu ar vēl vienu daļu, kurā būs noteikta atbildība par viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanu un izplatīšanu nelielā apmērā, un kura būs klasificējama pēc Krimināllikuma 7.panta otrās daļas kā kriminālpārkāpums. Saskaņā ar likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 22.pantu atbildības robeža par kriminālpārkāpumu, kas izdarīts nelielā apmērā, nepārsniedz vienu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu. Šis fakts atvieglo iespēju izdarīt izmaiņas Krimināllikuma 192.pantā, jo nelielā apmēra robežas jau ir noteiktas likumā un to var attiecināt arī uz viltotas naudas vai valsts finanšu instrumentu izgatavošanu un izplatīšanu. Krimināllikuma 192.pantu nepieciešams papildināt neskatoties uz to, ka retos gadījumos tiesa, ņemot vērā atbildību mīkstinošus apstākļus, var uzlikt zemāku sodu nekā paredzēts likumā un nosacīti notiesāt saskaņā ar Krimināllikuma 55.pantu.

7) Autore uzskata, ka 2003.gada 18.decembra Krimināllikuma 192.panta grozījums ir neveiksmīgs, kad panta nosaukumā un tekstā vārds „vērtspapīrs” aizstāts ar vārdiem „finanšu instruments”. Galvenā problēma ir tas, ka „Finanšu instrumentu tirgus likumā” jēdziens „finanšu instruments” tiek dots ļoti plaši, un nozieguma priekšmetu apjoms paplašinājās. Šis izmaiņas kaitē praksē pareizi kvalificēt nozieguma priekšmeta viltošanu kā finanšu instrumenta viltošanu. Pēc autores domām, finanšu instrumentu viltošanu jāizdala atsevišķā Krimināllikuma pantā, bet, pēc 192.panta kvalificēt noziedzīgus nodarījumus kā nelikumīgas darbības ar naudu, un pēc 193.panta kvalificēt noziedzīgus nodarījumus kā nelikumīgas darbības ar maksāšanas līdzekļiem. Tā, piemēram, Beļģijā naudas un vērtspapīru viltošana kvalificējami pēc dažiem atsevišķiem pantiem. Krimināllikumā 192.pantā trūkst īsa valsts finanšu instrumentu uzskaitījuma, ka tas piemēram dots terminam „nauda”. Tas ir nepareizi, jo naudas priekšmetu apjoms ir šaurāks par finanšu instrumentu apjomu, līdz ar to praktiskiem darbiniekiem ir grūti izprast terminu „finanšu instruments”. Krimināllikuma 192.panta pirmās daļas ietvaros to nav iespējams izdarīt, jo terminu „nauda” un „valsts finanšu instruments” skaidrojumi var sajaukties. Atdalot nelikumīgas darbības ar finanšu instrumentiem atsevišķā pantā, varētu izdarīt tādu uzskaitījumu.

8) Pētot ārvalstu Krimināllikumus, autore saskata dažādas nepilnības Latvijas normatīvajos aktos. Tā, piemēram, Nīderlandes Kriminālkodeksā paredzēta atbildība un noteikta sankcija par sagatavošanas iepriekšminēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, proti, materiālu priekšmetu izgatavošana vai glabāšana, kuri apzināti paredzēti naudas vai vērtspapīru viltošanai. Latvijā soda noteikšana par sagatavošanas noziegumam ir paredzēta Krimināllikuma 53.panta, kur ir noteiktas vispārējās prasības sodu noteikšanā attiecība uz visiem smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Autore uzskata, ka Krimināllikumā nepieciešams atdalīt un noteikt sankciju par sagatavošanas viltot vai izplatīt nozieguma priekšmetu.

ANNOTATION

The work consists of three chapters. The structure of the work is following.

In the first chapter the concept is considered of manufacturing and distribution of counterfeit money and financial plants, as well as the historical description and international regulation of the crime.

In the second chapters is considered the corpus delikti, the concept of objective and subjective elements of crime, as well as the analysis of the counterfeiting and distribution of money and financial plants as well as the qualification problems of crime.

In the third chapter is considered the responsibility of crime in the Netherlands, Belgium, Denmark, Lithuania and Estonia.

In the Aim of the bachelor paper is the analysis of the qualification problems of manufacturing and distribution of counterfeit money and financial plants in criminal law of Latvia and of others countries.

The Object of research is manufacturing and distribution of counterfeit money and financial plants in the area criminal law in Latvia and in European Union countries.

The Subject of research is the qualification and it's problems of manufacturing and distribution of counterfeit money and financial plants.

The Methods of the research are the analysis and comparison of the given material and literature as well as the analysis of Latvian jurisprudence of criminal case.

АННОТАЦИЯ

Работа состоит из трёх глав. Структура работы следующая.

В первой главе изложено описание понятия - изготовление и распространение поддельных денег и государственных финансовых инструментов, а так же историческое описание и международное регулирование данного преступления.

Во второй главе изложен состав преступления, понятие, объективные и субъективные элементы преступления, проведён анализ квалификации изготовления и распространения поддельных денег и государственных финансовых инструментов, а так же рассмотрены проблемы квалификации этого преступления.

В третьей главе описана борьба с подделкой денег и государственных финансовых инструментов в других странах, таких как Нидерланды, Бельгия, Дания, Литва и Эстония.

Целью бакалаврской работы является анализ проблем квалификации изготовления и распространения поддельных денег и государственных финансовых инструментов в уголовных законах Латвии и других стран.

Объект исследования изготовление и распространение поддельных денег и государственных финансовых инструментов в сфере уголовного права Латвии и стран Европейского союза.

Предмет исследования – квалификация и её проблемы изготовления и распространения поддельных денег и государственных финансовых инструментов.

Методы исследования – анализ и сравнение материалов используемой литературы, и анализ судебной практики Латвии в уголовных делах.

IZMANTOTAS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Raka, 1999.
2. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2007.
3. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīga daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
4. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
5. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
6. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīgā: LU akadēmiskais apgāds, 2008.
7. Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu Rīga: Zvaigzne ABC [b.g.]
8. Krastiņš U. Noziedzīgi nodarījumi ekonomikā III. Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1999.
9. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: likums, teorija, prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003.
10. Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003.
11. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga; firma „AFS”, 2001.
12. Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
13. Cassese A. Criminal law. Oxford: Oxford Universiti press, 2003.
14. Болотский Б.С., Гильмутдинов А.Р., Ларичев В.Д., Солдатченков В.С., Щерба С.П. Фальшивые деньги. Фальшивомонетничество. Москва: ЭКЗАМЕН, 2002.
15. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. Санкт-Петербург: Питер, 2008.
16. Толковый юридический словарь: бизнес и право. Москва: «Финансы и статистика», 1998.
16. Трунцевский Ю.В., Петросян О.Ш. Экономические и финансовые преступления. Москва: Закон и право, 2008.

Atsevišķi raksti internetā

Naudas viltojumi. Pieejams: <http://www.bank.lv/lat/main/am/naudvilt/> [skatīts 2011.gada 30.martā].

Periodika

1. Loskutovs A. Par organizēto grupas jēdzienu krimināllikumā. *Jurista vārds*, 2001. 27.novembris, nr.37 (230). Pieejams: <http://www.juristavards.lv> [skatīts 2011.gada 20. aprīlī].
2. Par nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem *Jurista vārds*, 2007.16.janvāris, nr.3 (456). Pieejams: <http://www.juristavards.lv> [skatīts 2011.gada 20.aprīlī].

NORMATĪVIE AKTI

1. Latvijas Kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotāja. 1992.
2. Likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību". Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=50539> [skatīts 2011.gada 5. martā].
3. Likums „Par Latvijas Banku”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=65544> [skatīts 2010.gada 30.martā].
4. Krimināllikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 2011.gada 3.martā].
5. Finanšu instrumentu tirgus likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=81995> [skatīts 2011.gada 2.martā].
6. Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru Kabinēta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2891> [skatīts 2011.gada 19.martā].

JURIDISKAS PRAKSES MATERIĀLI

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 28.augusta lēmums lietā Nr. SSK-331/07. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi. 2007. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
2. Latgales apgabaltiesas Krimināltiesas kolēģijas 1998.gada 11.maija spriedums lietā Nr. 1-97/04. Grām.: Apgabaltiesas prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999.

3. Latgales apgabaltiesas Krimināltiesas kolēģijas 1998.gada 14.augusta spriedums lietā Nr. 1-132/09. Grām.: Apgabaltiesas prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999.
4. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 1998.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr. K-334/8. Grām.: Apgabaltiesas prakses apkopojums krimināllietās 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999.
5. Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. K05 14/03. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums krimināllietās 2002.-2003.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.

PIELIKUMI

Pirmais pielikums
Atklāto viltoto naudas zīmju skaits 1994.-2009.gadā

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Kopā
Ls 500	0	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	3	0	23	0	0	30
Ls 100	0	0	0	10	0	1	1	0	11	17	293	17	11	92	34	2	489
Ls 50	0	0	0	15	2	1	2	0	2	0	0	0	2	4	10	19	57
Ls 20	4	4	9	4	18	20	8	10	60	83	55	80	49	68	143	424	1 039
Ls 10	3	7	20	10	17	31	17	44	35	36	27	62	20	20	28	98	475
Ls 5	33	72	68	412	15	26	19	48	37	25	63	55	44	194	84	187	1 382
Ls 2	445	670	1 879	3 821	7 738	3 581	6 606	5 700	2 026	656	1 345	4 181	1 659	869	1 294	437	42 907
Ls 1	84	101	337	456	450	199	274	857	444	515	2 056	3 947	3 097	2 903	5 607	2 684	24 011
Ls 0,5	368	465	820	491	426	167	289	753	167	1 238	83	72	24	31	27	30	5 451
Ls 0,2	2	6	1	0	0	24	121	11	5	0	420	146	63	25	12	7	843
Ls 0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	14	10	0	0	7	34
Kopā	939	1 325	3 134	5 219	8 666	4 050	7 337	7 426	2 788	2 570	4 345	8 577	4 979	4 229	7 239	3 895	76 718

Otrais pielikums
Latvijā atklāto viltoto naudas zīmju summa (latos) 1994.-2009.gadā

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Kopā
Ls 500	0	0	0	0	0	0	0	1 500	500	0	0	1 500	0	11 500	0	0	15 000
Ls 100	0	0	0	1 000	0	100	100	0	1 100	1 700	29 300	1 700	1 100	9 200	3 400	200	48 900
Ls 50	0	0	0	750	100	50	100	0	100	0	0	0	100	200	500	950	2 850
Ls 20	80	80	180	80	360	400	160	200	1 200	1 660	1 100	1 600	980	1 360	2 860	8 480	20 780
Ls 10	30	70	200	100	170	310	170	440	350	360	270	620	200	200	280	980	4 750
Ls 5	165	360	340	2 060	75	130	95	240	185	125	315	275	220	970	420	935	6 910
Ls 2	890	¹ 340	3 758	7 642	15 476	7 162	13 212	11 400	4 052	1 312	2 690	8 362	3 318	1 738	2 588	874	85 814
Ls 1	84	101	337	456	450	199	274	857	444	515	2 056	3 947	3 097	2 903	5 607	2 684	24 011
Ls 0,5	184	233	410	246	213	84	145	377	84	619	42	36	12	16	14	15	2 726
Ls 0,2	0	1	0	0	0	5	24	2	1	0	84	29	13	5	2	1	169
Ls 0,05	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,15	0,70	0,50	0,00	0,00	0,35	2
Kopā	1 433	² 185	5 225	12 334	16 844	8 439	14 280	15 016	8 016	6 291	35 857	18 070	9 040	28 092	15 671	15 120	211 911

⁶⁸

⁶⁸ Naudas viltojumi. Pieejams: <http://www.bank.lv/lat/main/am/naudvilt/> [skatīts 2011.gada 12.martā].

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošanas un izplatīšanas kvalifikācijas problēmas” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Svetlana Smirnova _____

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors Dr. habil. iur Uldis Krastiņš _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 23.05.2011.

Metodiķe: _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēde

Komisijas sekretāre: